

KELAMULLAH'IN LEVH-İ MAHFUZ'DAN CİBRİL'E İNTİKALİ VE HZ. PEYGAMBER'E İNZALİ*

Prof. Dr. M. Zeki DUMAN**

"...Hayır! Şüphesiz o bir öğüttür; ancak dileyen kimse ondan öğüt alır. O, şerefti, yüceltilmiş ve tertemiz tutulmuş sayfalaradadır; değerli ve çok iyi yazıcıların elleyle yazılmıştır." (Abese, 80/1-16) "Acelenden dolayı Kur'an için dilini oynatma! Kuskusuz onu cem etmek ve okumak Bize attır; o hâlde, Biz onu okuduğumuzda sen onun okunuşunu takip et! Sonra onu sana beyan etmek de Bizim görevimizdir." (Kiyame, 75/16-19)

ÖZET

Kur'an, en son peygamber Hz. Muhammed'e indirilen İlahi bir kitaptır. Cibril vasıtasıyla indirilmiştir. Kaynak, Yüce Allah'ın ezeli ve sonsuz ilminin temsili /sembolik bir ifadesi olarak nitelediğimiz Levh-i Mahfuzdur. Önceki İlahi kitaplar bir celsede ve toplu olarak indirilmişlerdi. Kur'an ise yaklaşık yirmi üç yılda ve pasajlar halinde inzal edilmiştir. Kelamullah'ın Hz. Peygamber'e inzalinde yegâne vasıta Cibril olarak bilinir. Oysa Abese Suresinde "... bi eydi seferatin kiramin bererah..." ayeti, Resulullah'ın inzal edilen her pasajın temiz ve yüksek sahifeler üzerinde yazılı olarak Cibril'e intikal ettirildiği fikrini vermektedir... Kur'an'da açık olmasına rağmen Kur'an'ın ilk indirildiği zaman ve mekân da ihtilafıdır. Kur'an'ın Ramazan ayında ve Kadir gecesinde indirilmeye başladığı, neredeyse müttetekun aleyh iken, bir kısım müfessirler Şaban ayının on beşinci gecesinde indirildiği iddiasındadırlar. Kur'an'ın inzal sürecinde de şu üç farklı mekândan söz edilmektedir: Levh-i Mahfuz, Dünya Seması ve Hz. Peygamber...

Biz bu makalede söz konusu ihtilafı öncelikle dil ve Kur'an bütünlüğü içerisinde halletmeye çalıştık. Kur'an'ın inzal keyfiyeti, Arap lisanı ile indirilen ayetlerin mahiyeti ve Kelamullah'ın lafız, nazım, mana ve beyan olarak Allah'a aidiyeti hakkında Kur'an'a dayalı bilgiler verdik. Ayrıca yaklaşık çeyrek asır boyunca pasajlar halinde inzal edilen ayetlerin sureler içerisindeki tanzim şekline /tevkifi'liğine açıklık getirdik.

Anahtar Kelimeler: Vahiy, Levh-i Mahfuz, Cibril, Suhuf, Sefera, tevkifi.

SUMMARY

The Qur'an is a holy book which was revealed to the last Prophet Muhammad (pbuh) through angel Gabriel. The source is Preserved Tablet (al-Lawh al-Mahfuz) which is a symbolic expression of Allah's eternal and sempiternal knowledge. Previous holy books were revealed as a whole and at once but the Qur'an was revealed in a period of twenty three years in passages. Gabriel is known as the only mean in the revelation of Allah's word to the Prophet. Whereas in the chapter of Abese the verse "... bi eydi seferatin kiramin bererah" gives us the impression that the passage which was revealed to the Prophet had been passed to Gabriel in writing on pure and exalted papers. Although it is clear in the Qur'an, there is disagreement as to the date and place of the first revelation. While there is almost full agreement that the Qur'an was first revealed in the month of Ramadan at the night of Kadr, some muslim exegetes of Qur'an (mufasssirs) claim that the first revelation was at the fifteenth night of Sha'ban. In the process of Qur'an's revelation three different places are mentioned: al-Lawh al-Mahfuz, Heaven of the World and the Prophet Muhammad.

In this article we tried to solve these disagreements firstly in the integrity of language and the Qur'an. Based on the Qur'an, we gave information regarding nature of the Qur'an's revelation, nature of the verses revealed in Arabic language, and that Allah's words are belong to Him with respect to letter and spirit, meaning and explanation. We also tried to clarify the way of arrangement of the passages in Qur'anic chapters which almost took quarter of a century to reveal.

Key words: Revelation, al-Lawh al-Mahfuz, Gabriel, Suhuf, Safara, Tawqef.

* Bu makale "Levh-i Mahfuz ve Kur'an" adlı makalemizin bir devamı niteliğindedir. (Bkz. Duman, M. Zeki, "Levh-i Mahfuz ve Kur'an", Marife, yıl: 8, sayı: 1, Bahar, 2008, s. 9-44.

** Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Öğretim Üyesi. E-mail: zduman@erciyes.edu.tr
Web: www.zekiduman.com

GİRİŞ

Kur'an, Allah kelimadır. Yeryüzüne indirilen en son İlahi mesajdır. Hz. Muhammed'e Cibril vasıtasıyla bölüm bölüm inzal edilmiştir. O yüce Mevla'nın, insanlık âlemine bahsettiği "fitri din", "akıl" ve "peygamber"den sonra gelen önemli hidayetlerinden biridir.¹ Akıl ve vicdanı tamamen dumura uğramış bir ilkel zihniyetin beynine indirilmiş Semavi bir akıldır... O mübarek bir kitaptır. Ayetleri dura dura okunsun, inceden inceye düşünölsün ve tefekkür kabiliyeti olan akıl sahipleri ilim, hikmet, öğüt, ibret ve ders alsınlar diye pasajlar halinde indirilmiştir.² O, genelde insanların hepsi, özel olarak da muttakiler için eşsiz bir rehber, emsalsiz bir ışıktır. Ehl-i Kitap veya değil, tüm insanları cehaletin karanlıklardan vahyin kontrolündeki aklın ve ilmin aydınlığına çıkartmak içindir...

Hz. Muhammed, Allah'ın insanlık âlemine seçip gönderdiği en son elçisi; "*Hatemen N-ebiyin*"dir.³ Muazzam ve muhteşem bir ahlakın sahibidir.⁴ İnsanlar arasında seçilmiş, mümtaz şahsiyetlerin de en seçkini⁵; "*Seyyidil-Mürselin*"dir. Sırf âlemlere rahmet olmak amacıyla gönderilmiştir.⁶ "*Ümmi*"⁷ / "*İman nedir, kitap nedir bilmezken*"⁸ Yüce Rabb'inin insanlardan, ancak dilediği kimselere bahsettiği ilim, hikmet ve ruh ile hidayete erdirilmiş⁹ bir Peygamberdir. Kalbine soyut halde inzal edilen ruhun¹⁰ / kelimullahın lisanında somutlaştığı zemindir. Yüce Yaratıcı bu Kur'an'ı Resul'üne, insanların kâffesini; özellikle de tebliğin ulaştığı kimseleri uyarması için belli bir süre içerisinde ceste ceste indirmiştir.

Daha önceki kitaplar Tevrat, Zebur ve İncil peygamberlerine toplu olarak verildiği halde Kur'an-ı Kerim "*En son Nebi*"¹¹ Hz. Muhammed'e yaklaşık yirmi üç yılda bölüm bölüm inzal edilmiştir. Kelamullah'ın Resulullah'a (s.a.v.) inzal sürecinin üç aşamada gerçekleştiği söylenebilir. Bu aşamalar *Allah* → *Levh* → *Cibril* → *Peygamber* şeklindedir. Bunlardan birincisi, Kur'an'ın henüz gökler ve yer yaratılmadan önce tüm olacaklarla birlikte bir "levh"e / "Levh-i Mahfuz"a kaydedilmesi¹², ikincisi Levh-i Mahfuz'daki Kur'an'ın Hz. Peygamber'e inzal etmek üzere Cibril'e intikali, üçüncüsü ise Levh-i Mahfuz'dan alınan Kur'an'ın,

1 Bkz. Nur, 24/35.

2 Bkz. En'am, 6/92, 155; İsra, 17/106; Sâd, 38/29.

3 Ahzab, 33/40.

4 Kalem, 68/4.

5 Bakara, 2/253.

6 Enbiya, 21/107.

7 A'raf, 7/157, 158.

8 Bkz. Şûrâ, 42/52.

9 رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ لِيُنذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ / "Mertebelelerin yükselticisi Arş'in sahibi Allah, emrinden olan ruhu/vahyi kavuşma günü ile uyarması için kullarından dilediği kimsese indirir." (Gafir, 4/15).

10 Şûrâ, 42/52.

11 Ahzab, 33/40.

12 Zerkani, Muhammed Abdilazim, *Menahülü'l-İrfan fî Ulûmi'l-Kur'an*, Beyrut, tsz. 1/36.

Cibril vasıtasıyla Hz. Muhammed'in kalbine, yaklaşık yirmi üç yılda pasajlar hâlinde inzal edilmesidir. Bu süreçlerden birincisini, hakikati ve kendisindeki iştibah sebebiyle belki *süreç* olarak ve *nüzul* kavramıyla ifade etmek pek isabetli gözükmemektedir. Fakat Allah Teala'nın, hakikatini ve gerçek mahiyetini idrâkten aciz olduğumuz Levh-i Mahfuz'u, üzerine yazı yazılan Levh ve kitap / "Kitab-ı Meknun" olarak nitelendirip, İlahî Kitaplar da dâhil, olacak her şeyi, önceden oraya kaydettiğini söylemiş olması, bizim böyle bir ifadeyi kullanmamıza imkân tanımıştır diyebiliriz. Usul âlimlerinden Zerkanî de "et-tenezzül'l-evvelü ila'l-levhi'l-mahfuzi / Birinci nüzul Levh-i Mahfuz'dır" sözü ve arkasından getirdiği izahı ile bunu Kur'an'ın birinci nüzülü saymıştır. Biz bu birinci süreci, "*Levh-i Mahfuz ve Kur'an*"¹³ adlı makalemizde araştırıp izaha çalışmıştık. O sebeple bu konuya tekrar dönmeyeceğiz.

Şimdi bu çalışmamızda son iki aşamayı; *Levh* → *Cibril* → *Peygamber* şeklinde gösterilebilecek olan Kelamullah'ın Allah'dan / Levh'den Cibril'e intikali, onun da bir biçimde elde ettiği ayetleri vahiy sürecinde Hz. Muhammed'e inzalıni temel kaynağından araştırıp açıklamaya çalışacağız. Fakat bu, İslamî kaynaklarda oldukça karmaşık bir konudur. Zira Allah Teala Kur'an'ı "*Ramazan ayında...*", "*Mübarek bir gecede...*" ve bin aydan daha hayırlı olan "*Kadir Gecesinde...*" indirdiğini açıkça ifade etmiş; Hz. Peygamber Alak suresinin ilk beş ayetinin kendisine indirilen ilk ayetler olduğunu söylemiş, tarih de bunu M. S. 610 yılının muazzam bir hadisesi olarak tespit etmiştir... Yani Kelamullah, Kur'an, hadis ve tarihin tespitine göre Hz. Muhammed'e M. S. VII. yy'ın başlarında, Ramazan ayında ve mübarek bir gece olan Kadir Gecesinde indirilmeye başlamıştır. Fakat asıl kaynaklardaki bu gerçeğe rağmen müfessirler bu indirilişin zamanı, yeri ve şekli hakkında ihtilaf halindedirler. Kanaatimizce pek de müphem olmayan bu konu, sonradan ortaya atılan bir takım mesnetsiz veya zayıf görüşler sebebiyle kapalı ve tartışılır hale getirilmiştir. Onlardan kimi Kur'an Ramazan ayında ve Kadir Gecesinde indirildi derken, kimi de apaçık nasslara rağmen Şaban ayının on beşinci gecesi Berat Gecesinde indirildiğini söylemiştir. Kimi Dünya semasında, "el-beytü'l-izze" denilen (meçhul) bir yere toplu halde indirildiğini söylerken, kimi de Hz. Peygamber'in kalbine bir defada ve toplu olarak indirildi demiştir. Kimi Cibril'e yazılarak verildiğini, kimi de Hz. Muhammed'e indirilmeye başladığını söylemiştir. Bazıları da daha farklı görüşler ileri sürmüşlerdir... Tabii ki bu farklı görüşlerin sebebi her konuda olduğu gibi bu konuda da hadis olarak nakledilen veya sahabeye nispet edilen rivayetler, zandan öteye geçmeyen ve ispatı imkânsız indî yorumlar olarak gözükmemektedir. İşte bu yüzden bu ihtilafları teker teker tespit edip değerlendirmek, onlar arasından dil ve Kur'an bütünlüğü açısından makul, mantıklı ve sağlam delillerle ispat edilmiş bir kanaate varmak güç olacaktır. Ancak biz

13 Duman, M. Zeki, "Levh-i Mahfuz ve Kur'an", *Marife*, yıl: 8, sayı: 1, Bahar, 2008, s. 9-44.

yıllardan beri üzerinde olduğumuz bu konuyu Levh-i Mahfuz'dan itibaren ele alıp incelediğimiz için bu ihtilafları makale çerçevesinde tartışıp değerlendirebileceğimize inanmaktayız.

Öncelikle “Kelamullah”, “Allah’ın Beşer İle Konuşması”, “Vahiy”, “Vahyin İmkânı”, “İnzal”, “Tenzil”, “İyhâ”, “İlkâ” gibi Kur’an’ın indirilmesinde esas olan anahtar kelimeler açıklanacak; Kelamullah’ı Peygamber’e inzal eden Cibril’in vahiydeki yeri tespit edilecek; Levh-i Mahfuz’dan nakledilen kelamın nisbesi, yani söz olarak Allah’a mı, Cibril’e mi yoksa Hz. Muhammed’e mi ait olduğu açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır. Sonra da Kur’an Allah’tan /Levh’den Vahiy Eminî Cibril’e nasıl intikal etmiştir? Cibril’in haricinde vahiy elçisi/elçileri var mıdır? Abese suresindeki “...seferatin kiramin bererah...”¹⁴ kimdir? Kur’an’ın inzalında bunların herhangi bir rolleri var mıdır? Cibril vasıtasıyla Kelamullah’ın Hz. Muhammed’e inzal şekli, keyfiyeti ve inzal edilen ayetlerin mahiyeti nedir? Gerçekten Kur’an, iddia edildiği gibi toptan ve yalnız mana olarak mı inzal edildi de Resulullah onu kendi lisanıyla nazma dönüştürdü, yoksa hem lafız, hem nazım, hem de mana olarak mı indirildi? İşte bu ve benzeri sorulara cevap bulmaya çalışacağız. Sonuç bölümünde ise ulaştığımız neticeleri okuyucu ile paylaşacağız.

Her çalışmada olduğu gibi bunda da yöntemimiz, öncelikle dile ve Kur’an’ın bütünlüğüne riayettir. Başka bir deyişle elinizdeki inceleme dil ve Kur’an merkezli bir çalışma olacaktır. Çünkü bize göre Kur’an’ın kavramları ve meseleleri /tartışılmakta olan sorunları öncelikle dil ve Kur’an bütünlükleri; yani metin ve tarihî arka plan bütünlüğü içerisinde anlaşılmaya çalışılıp halledilmelidir. Tahkik ve tenkide tabi tutulmuş olsa bile - ki pek çoğu öyle değildir - sırf rivayetler, ne derece parlak olursa olsun kişisel görüşler ve indî kanaatlerin Kur’anî kavramları ve meseleleri kavramak ve çözümlmek için yeterli olmadığı kanaatindeyiz...

Kelamullah

Biliniyor ki “Kelam”, Allah’ın yüce zatı ile kaim ve baki olan “Subutî Sıfatlar”ındandır. Yüce Zatı ve tüm esma ve sıfatları gibi Allah’ın kelam sıfatı da ezeli ve ebedidir. Allah ezelde “mütekellim”dir; varlık âlemini yaratmadan önce de zatında konuşucudur, yarattıklarıyla da, aşağıda açıklanacağı üzere, - lâ teşbih velâ temsil - konuşur ve konuşmuştur... Kur’an-ı Kerim Yüce Allah katından “*Hak/gerçek olarak (aslî hüviyetiyle) indirilmiş, o da hak olarak (aslî hüviyetiyle) inmiş...*”¹⁵ “kelamullah”dır. Çünkü onun hak/gerçek “Allah kelamı” olduğu ve “Âlemlerin Rabbi’nden indirildiği hem Kur’an’da¹⁶ hem de hadis-

14 Abese, 80/15-16.

15 Bkz. İsra, 17/105.

16 Vakı’a, 56/80.

lerde açıkça belirtilmiştir.¹⁷ Mesela Kur'an'da "kelamullah" tabiri, sırf Kur'an anlamında iki defa geçmektedir:

أَفَنطَمُونَ أَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلِمَ اللَّهِ ثُمَّ يُحَرَّفُونَ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ
/ "(Ey Resûlüm!) Şimdi siz bunların, size inanacaklarını mı umuyorsunuz! Oysa onlardan öyle bir grup var ki Allah'ın kelâmını dinler ve iyice anladıktan sonra, onu bile bile tahrif eder!..."¹⁸

وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلِمَ اللَّهِ ثُمَّ ابْلِغْهُ مَا أَمَرَهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ
/ "Eğer müşriklerden biri sana sığınursa, Allah'ın kelâmını dinleyinceye kadar ona istediği güven ortamını sağla! Sonra da onu güvende olacağı yere ulaştır. Çünkü bunlar, gerçekleri bilmeyen kimselerdir."¹⁹

Bu iki ayetten de anlaşılıyor ki, hafızalarımızdaki soyut metin de, dilimizde söze, kâğıt üzerinde yazıya dökülmüş somut metin de Allah'ın kelamıdır. Onun söze ve yazıya dökülmüş olması "Hakk" gerçeğini değiştirmemektedir... Çünkü Kelamullah, yaklaşık yirmi üç yılda Allah'ın izni ve bilgisi dâhilinde Hz. Muhammed'e Cibril vasıtasıyla inzal edilmiştir.²⁰ Bu konuda hiçbir müminin şüphesi bulunmamaktadır.

Allah'ın Beşer ile Konuşması

Allah Tealâ, insanlık tarihi boyunca beşer ile özellikle de sayıları yüz binleri bulan peygamberler ile konuşmuştur. O'nun beşer ile konuştuğu ve konuşma şekilleri Şurâ suresinin 52. ayetinde şöyle ifade edilmiştir:

وَمَا كَانَ لِنَشْرِ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِي بِلَاذِيهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيُّ حَكِيمٌ .
"Allah'ın bir beşer ile konuşması ancak, ya vahiy iledir ya perde arkasından (görünmeden konuşmakla) veya bir elçi gönderip dilediği şeyleri, izni ile o elçinin vahiyteşiledir. Muhakkak ki O yücedir, her şeyi yerli yerince yapar."²¹

Bu ayetteki açık ifadeye göre, yalnız Hz. Peygamber ile değil, Allah'ın beşer ile konuşmasının/iletişiminin şu üç farklı yöntemle olduğu anlaşılmaktadır: Vahiy, perde gerisinden, kelâm ve Elçi gönderip izni ile onun vahiyteşisi... Şimdi tüm peygamberler, insanlar ve diğer yaratılmışlar için genel olan bu üç yöntemi okuduğumuz ayet çerçevesinde kısa kısa açıklayalım.

1. "Vahiy": Allah'ın bir beşer ile konuşmasının birinci şekli "vahiy"dir. Bu da Allah Tealâ'nın beşere vahyinin en kapsamlı olanıdır. Bu yöntem, Kur'an'da, bir tek değil, vahyeden, vahyi alan ve vahyin muhtevasına göre, farklı anlam-

17 Bkz. Buhâri, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, (v. 256/870), *es-Sahih*, İst., 1315 h. tarihli baskısından ofset, 1979, Tevhid, 39.

18 Bakara, 2/75.

19 Tevbe, 9/6.

20 Nisa, 4/166'ncı ayeti ve tefsiri için bkz. Zemahşeri, Ebû'l-Kâsım Carullah Muhammed b. Ömer el-Harzemî (v. 583/1143), *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil*, Beyrût, tarihsiz 1/583, 584.

21 Şurâ, 42/51, 52.

larda kullanılmıştır. O nedenle bu yöntem, Allah'ın vahyinin lügat anlamlarından olup Kur'an'da geçen çeşitlerinin hepsini kapsamaktadır. Mesela Allah'ın tebliğ edilmek üzere peygamberlere vahyi *risalet*, Hz. Musa'ya vahyi *kelam* Musa'nın annesi gibi insanlara vahyi *ilham*, bal arısına vahyi *teshîr* (amaca uygun yaratıp yönlendirme), arza vahyi *emretmek*, meleklerle vahyi *buyurmak* anlamlarına gelmektedir. İnsanların birbirlerine vahyi *ima*, *işaret* ve *gizli söz söyleme*; şeytanların insanlara vahyi ise *vesvese* anlamındadır.²²

2. “Perde Gerisinden Kelam ile konuşmak”: Allah'ın beşer ile konuşmasının, yani vahyinin ikinci şekli, konuştuğu beşere görünmediği hâlde “kelam” ile dir. Bunun en tipik örneği, O'nun Hz. Musa'ya bir ateş veya yemyeşil bir ağaç üzerinden konuşmasıdır. Nitekim Hz. Musa, kayınpederi Şuayb'ın (as.) yanından, Medyen'den Mısır'a dönerken, uzaktan görüp ateş sandığı ve: “Belki ondan size bir parça getiririm de ısınırsınız...”²³ dediği görüntünün yanına vardığında bir nur huzmesinin fışkırdığı yemyeşil ağaçtan olağanüstü bir kelâmı dinlemeye başladı. Allah Musa'ya bazı sorular sorup cevabını aldıktan değişik bir ifade ile söylemek gerekirse, ilk şoku/korkuyu giderip belli bir ünsiyet kurduktan sonra kendisini peygamber seçtiğini söyledi...²⁴ “وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا” / “Allah Musa ile bizzat kelamla konuştu...” ayeti de bu gerçeği söylemektedir...²⁵

Bu konuşmada yeşil ağaç ve ateş perde/hicap vazifesi görmüştür. Hz. Musa'nın kulağına gelen ses ve harfler ise, Allah'ın değil, Allah'tan gelene delalet eden kelam; aşkın zatı ile kaim olan kelam sıfatının beşerin idrakine sesle birlikte, belki de yaratılmış bir ses veya ses biçiminde işitilen ve algılanan bir yansıma, bir tezahürdür. Bu konuşmada Musa'nın (as) Allah'ın sesini işittiği söylenemez. Zira Hz. Musa'nın işittiği ses kesinlikle Allah'a ait değildir, sadece kelam Allah'a aittir. Tıpkı Kur'an'ı okuyandan dinlerken sesin ve kelâmı taşıyan harflerin, o harflerle somutlaştırılmış kelime ve cümlelerin okuyana, kelamdan müteşekkil sözün ise, okuyana değil, Allah'a ait olduğunu bildiğimiz gibi... Eğer Musa'nın işittiklerine, ses ve söz değil denilirse, kelam / konuşma gerçekleşmez; Allah'ın sesi ve harfleri denilecek olursa, Musa'nın kulağına gelen ses beşerinkinin tamamen aynı olmuş olur ki, bu da muhaldir. Zira Allah Tealâ “*Leyse kemsilihi şey'*” dir.²⁶ Hiçbir yönden yaratılmışlarla bir ve misil değildir...²⁷ O halde Musa'nın kulak verip dinlediği şey nedir?

Bize göre bu hadiseden anlaşılması gereken, Yüce Allah, görünmediği halde muhatabının dikkatini toplayacağı, sözgelimi bir ağaç veya bir ateş gibi so-

22 Geniş bilgi için bkz. Duman, M. Zeki, *Vahiy Gerçeği*, Fecr Yayınevi, Ankara, 1997, s. 19-44.

23 Neml, 27/7; Kasas, 28/29.

24 Bkz. Neml, 27/8; Kasas, 28/30.

25 Nisa, 4/164.

26 Şûrâ, 42/11.

27 Bkz. Neseî, Ebu'l-Muîn Meymun b. Muhammed (438-508 H. / 1046-1115 M.), *Tabsiratü'l-Edille fî Usûli'd-Din* (Tenkidli Neşre Hazırlayan Hüseyin Atay), Ankara, 1993, s. 396 - 398.

mut bir yerden ve keyfiyeti bizlerce meçhul bir tarzda peygamberin kendi ana lisanına bürünmüş olarak yarattığı söz, muhtevası ise kendi ezeli kelamı ile elçisine konuşmuştur. Konuşma esnasında peygamberde, konuşanın Allah, sözlerin ise vahiy olduğuna dair tereddütsüz ve zarurî bir bilgi hâsıl olur. O sebeple peygamberler ve veliler bu bilginin Allah'tan indirilen gerçek bir vahiy olduğundan ve doğruluğundan asla şüphe etmezler. Mesela peygamberlerin haricindeki bir insana Hz. Musa'nın annesine gelen vahyi ve onun da o vahye uygun hareket etmesini bu zarurî bilgiye örnek gösterebiliriz.²⁸

3. "Elçi Vasıtası İle Vahiy": Allah'ın elçi gönderip dilediği şeyleri, izni ile o elçinin Peygamber'e vahyetmesi yöntemidir. Kur'an-ı Kerim vasıtasıyla bildiğimiz kadarıyla bu yöntem Kur'an'a özgü Allah'ın bir konuşma çeşididir. Kur'an-ı Kerim'in tamamı, Hz. Peygamber'e bu yöntemle inzal edilmiştir. Sadece Kevser suresinin uykuda, arada elçi bulunmaksızın, direkt olarak vahyedildiği söylene de sağlam bir delile dayandırılmadığı veya dayandırılmadığı için bu görüşe itibar edilmemektedir. Bakara suresinin son iki ayetinin miraçta Hz. Peygamber'e Allah tarafından "vicahen"²⁹ bizzat vahyedildiği meselesi ise, Kur'an'ın ve Hz. Aişe'nin doğrulamadığı,³⁰ İbn Kesir gibi tahkik ehli müfessirle-

28 "Biz Musa'nın annesine, "Bebeğini emzir, başına bir şey gelmesinden korktuğun anda onu bir sandık içerisinde nehre bırak, sakın korkma ve üzülme! Çünkü Biz, onu sana geri döndürecek ve elçilerimizden biri yapacağız" diye vahyettik..." (Kasas, 28/7) (...) "Senin annene şu talimatlarımızı vahyettik: "Doğduğunda bebeği bir sandığa koy, nehre bırak, su onu kayıya çıkarsın ve Bana da ona da düşman olan kişi onu oradan alsın..." demiştik. Sana, içimde bir muhabbet beslemiş ve ne yapılacaksa, gözümün önünde yapışın istemiştin. Kız kardeşin seni izlemekteydi..." (Tâhâ, 20/38-40).

29 Allah ile yüz yüze görüşüp ondan vahiy alması; mesela Resulullah miraçta, Hz. Musa'nın ikazı sebebiyle beş defa Allah'a gidip gelerek farz kılınan elli vakit namazı, ancak o şekilde beş vakte düşürebilmiştir. (Bkz. Buharî, Salat, 1; Müslim, İman, 263; İlmihal I. İman ve İbadetler, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006, Ankara, 1/220). Bakara suresinin son iki ayetinin yine vicahen alınması (!) vs. Oysa Kur'an tevâtürle sabit olur; mütevatir olmayan rivayetler Kur'an hakkında geçerli değildir. Bu rivayetlerin hepsi de ahad haberlerdir ve Kur'an'ın tespitinde geçerli değildir.

30 Bu hususta Necm suresinin ilk on sekiz ayeti delil gösterilmektedir. Oysa, önyargısız olarak ve metin bütünlüğüne sadık kalınarak okunduğu zaman bu ayetlerde söylenen şudur: "Düştüğü an yıldızla yemin olsun ki hemşeriniz (Muhammed) ne doğru yoldan saptı ne de aklını kaybetti / azıttı. O, arzusuna göre de konuşmuyor. O (size okuduğu ayetler / Kur'an), kendisine inzal edilen vahiyden başka bir şey değildir. Onu ona, kuvveleri sağlam olan "Cebrail" öğretmiştir. O güçlü, yaratılışı mükemmel ve akıldır. O (Cebrail), aniden karşısına dikiliverdi! İşte o, ufkun en üst noktasındadır! Sonra ona (Muhammed'e) yaklaştı, yanına kadar sokuldu; aralarındaki mesafe, yayın iki eğri ucu arası kadar veya ondan daha az idi. O (Cebrail) vahyettiklerini orada Allah'ın kuluna (Muhammed'e) vahyetti. Gözünün gördüğünü kalbi asla yalanlamadı. Yoksa siz, gördükleri hakkında kuşku duyup Peygamber'le tartışıyor musunuz? Andolsun ki o, Cibril'i başka bir defa inşa, "Sidre-i Müntehâ'nın yanında gördü. Ki onun yanında "Cenneti'l-Me'va" vardır. O zaman bürüyordu Sidre'yi bürüyen. Gözü ne kaydı ne de haddi aştı. Kuşkusuz o, Rabb'inin en büyük ayetlerinden bir kısmını gördü." (Necm. 53/1-18).

Bu pasajda, Resulullah'a (s.a.v.) ayetleri öğreten, karşısına aniden dikilen, ufku kaplayan, yanına kadar sokulan ve ona görünen; "Yaratılışı ve yetileri mükemmel, akıllı" denilen varlık, Cebrail'dir. Şu ayetler de burada Hz. Muhammed'e Kur'an'ı vahyepip öğretenin Allah değil, Cebrail olduğunu açıkça söylemektedirler: "O şerefli bir elçinin sözüdür..." (Tekvîr, 81/19-23) "Cibril'e düşman olanlara de ki: 'Senin kalbine Kur'an'ı o, Allah'ın izniyle indirmektedir,' kendiliğinden değil! (Bakara, 2/97).

Miraçta Hz. Peygamber'in Allah'ı gördüğü, dolayısıyla ondan direkt olarak vahiy aldığı konusunda (ru'yetullah) iki seçkin sahabiden, birbirine zıt, iki farklı görüş nakledilmiştir! Hz. Muhammed, Allah'ı 'gördü' diyenler de bu görüşlerden birini esas almaktadır; 'görmedi' diyenler de.

rin katılmadığı popülist bir iddiadır. Bize göre de o konudaki görüşler isabetli değildir. Cibril'in, herhangi bir peygambere, Kur'an'ın haricinde, sonradan yazıya geçirilmiş bir vahiy götürdüğü ise bilinmemektedir...

Allah'ın beşer ile konuşma çeşitlerinden bahseden bu ayetten ve yapılan açıklamalardan anlaşılıyor ki, bu üç yöntemden hangisiyle olursa olsun, Allah'ın beşer ile konuşması söz konusu olduğunda anahtar ve ortak kelime "vahiy"dir. Bu yüzden burada vahiy hakkında kısa bir bilgi verilmesinin faydadan hali olmayacağı kanaatindeyiz.

Vahiy

Vahiy Arapça'da *vehâ / yehî* fiilinden türetilmiş masdardır. İki kişi arasında sözlü veya sözsüz olarak gerçekleşen gizli ve süratli iletişim olayına vahiy denir. Özellikle de Allah Teâlâ'nın beşer ile konuşma çeşitlerinden her birine verilen isimdir.

Bunlardan biri, Hz. Aişe'ye, diğeryise İbn Abbas'a nispet edilen görüştür. Tirmizî'nin Sünen'inde İkrime'den nakledildiğine göre, İbn Abbas: "Muhammed Rabb'ini, kesinlikle gördü." dedi. İkrime: "Allah, 'Gözler O'nu görmez, O gözleri görür; O latîftir, her şeyden haberdardır?' (En'am, 6/103) demiyor mu?" deyince, İbn Abbas: "Yazıklar olsun sana! Bu, O'nun kendi nuruyla tecelli ettiği zaman böyledir. Gerçekten Hz. Muhammed Rabb'ini iki defa görmüştür." cevabını verdi. (Tirmizî, Tefsir, 54, no: 3279).

Buhari Hz. Aişe'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Her kim Muhammed Rabb'ini gördü derse, büyük bir lâf etmiş olur. Ama o, Cebrail'i kendi aslı suretinde, ufku kaplamış olarak görmüştür." dedi. (Buhari, Tefsir, 53/1; Müslim, İman, 287)

Mesruk demiştir ki Hz. Aişe'ye: "Ey anneciğim! Muhammed Rabb'ini gördü mü?" dedim, o bana şu cevabı verdi: "Senin söylediğin bu söz yüzünden, saçlarım diken diken oldu. Sana her kim Muhammed Rabb'ini gördü diye haber verirse, yalan söylemiştir. Çünkü Yüce Allah, 'Gözler O'nu görmez, O gözleri görür; O latîftir, her şeyden haberdardır.' (En'am, 6/103) demektedir. Fakat o, Cebrail'i kendi suretinde iki kez görmüştür..." (Buhari, Tefsir, 53/1; Müslim, İman, 287) Diğer bir rivayette Hz. Aişe: "Her kim, Muhammed Rabb'ini gördü, diye iddia ederse, Allah'a büyük bir iftira atmış olur," dedi. Ben, "Ey müminlerin annesi! Acele etme ve beni dinle! *Andolsun ki Muhammed O'nu bir kez daha inerken görmüştür.*" buyurmuyor mu?" dedim. Bunun üzerine o, şu cevabı verdi: "Bu ümmet içerisinde bunu Resûlullah'a (s.a.v.) ilk soran ben oldum ve şöyle buyurdu: 'O, ancak Cebrail idi; bu iki kerenin dışında onu yaratıldığı surette görmedim. Onu semadan inerken bütün ihtişamıyla yer ile gök arasını kaplamış olarak gördüm. Sen Allah'ın: 'Gözler O'nu görmez, O gözleri görür; O latîftir ve her şeyden haberdardır.' ayetini duymadın mı? (En'am, 6/103) Yine sen Allah'ın şöyle buyurduğunu işitmedin mi: *'Allah bir insanla, ancak ya vahiy ile ya perde gerisinden kelâm ile ya da elçi gönderip izni ile dilediklerini ona vahiyetmesiyle konuşur. O yücedir, Hakîm'dir.'* (Şûrâ, 42/51) dedi. (Müslim, İman, 287; Tirmizî, Tefsir, 53/7, no: 3068; İbn Kesir, Tefsir, VII/419-430)

Necm suresindeki ayetlerle de lafız ve mana yönünden açıkça yakınlığı görülen Tekvir suresindeki şu ayetler de bu manayı izahı doğrulamaktadırlar: *'Hayır, sanıldığı gibi değil! Sönüp gizlenen ya da akıp giden yıldızlara yemin olsun ki. Ve dahi karanlığı çöktüğünde geceye, şafak söküp aydınlık yayılmaya başladığında sabaha da yemin olsun ki bu Kur'an, kesinlikle değerli bir elçinin/Cibril'in sözüdür. O, kuvvetli elçi Arş'ın sahibi yanında itibarlıdır. Orada sözü dinlenir ve kendisine güvenilir. Hemşehrini Muhammed deli değildir! Andolsun ki o, Cibril'i apaçık ufukta görmüştür. O, gayb hakkında itham edilecek biri olmadığı gibi, Kur'an da kovulmuş şeytanın sözü değildir. Durum bu iken siz nereye gidiyorsunuz? O, âlemler için ancak bir öğüttür; özellikle de içinizden istikametini doğrultmak isteyen kimselere. Dikkat edin! Âlemlerin Rabb'i Allah dilemediği sürece siz hiçbir şey dileyemezsiniz.'* (Tekvir, 81/15-29; Geniş bilgi için bkz Duman, M. Zeki, Beyanü'l-Hak I/97-100) Kur'an ve Hz. Aişe'nin sözlerinden net olarak anlaşılıyor ki, Hz. Peygamber ne miraçta ne de başka bir zaman Allah'ı görmedi; onun iki kere gördüğü kimse Cibril'dir. Ayetler bu konuda açık ve nettir. Allah'ı gördü ve orada ondan yüz yüze vahiy aldı diyenler, söz konusu ayetlere popülist bir yaklaşımla mana veren ve maksadı aşan kimselerdir. Çünkü bu ayetler bunu söylemiyor...

Arap Dilinde vahiy, işaret, kitabet, risâlet, kelam; gizli söz söylemek, gizli ve sūratlice bildirmek, ima etmek... gibi anlamlara gelmektedir. Bu gizlilik ve sūratlilik kelâm'da, rumuz ve üstü kapalı ifâdelerle olabileceği gibi, bâzen de el, kol, kaş, göz, dudak... gibi organlarla / jest ve mimiklerle yapılan işaretlerle, hatta yalın ses, ıslık, harf ve şifrelerle de olabilmektedir. Bunların dışında vahiy, birinin kalbine bir şeyi ilham etmek, ilka etmek; emretmek, yazmak, göndermek, korkmak, fısıldamak, zihnine vesvese vermek... gibi manalara da gelmektedir.³¹

İsim olarak da vahiy, mektup, kitap, hat san'atı; kitabe/yazıt, tarihi kalıntı, ve Allah Teâlâ'nın Enbiyâ ve Evliyâ'sının kalbine ilka ettiği kelâm-ı İlahî anlamlarına gelmektedir.

Istilahta ise vahiy, Allah Teâlâ'nın beşer ile dilediği bir maksat ve dilediği bir biçimde iletişim kurma ve konuşma çeşitlerinden her birine verilen addır. Başka bir ifade ile Allah Teâlâ'nın, emir ve yasaklarını kullarına, özel bir yolla, gizli ve sūratlı bir biçimde bildirmesi demektir. Diğer bir tarife göre de vahiy, Allah'ın, bir manayı veya buyruğunu peygamberlere veya herhangi bir kuluna, sözlü veya sözsüz olarak gizli ve sūratlı bir biçimde ilka etmesi, iletmesidir.³²

Biz, Hz. Peygambere tebliğ etmek üzere Cibril vasıtasıyla bizzat okunarak inzal edilene vahiy / vahy-i metluvv, Peygamber'in tebliğ yükümlülüğü olmadığı halde doğrudan kalbine ilka edilenler ile diğer insanlara, sözgelimi Hz. Musa'nın annesine, Hz. Meryem'e vb. evliyaullaha ilka edilen vahiylerle, birbirleriyle; özellikle de Kur'an ile karıştırılabilir endişesiyle, ilham demeyi uygun bulduk.

Vahyin İmkânı

Denilmiştir ki, vahiy yoluyla konuşan iki kişi arasındaki iletişimin gerçekleşebilmesi için vahyeden ile vahyi alan arasında, mutlaka iletişimi mümkün kılacak ontolojik bir birliğin veya arada uygun bir vasitanın bulunması şarttır.³³ Oysa Allah'ın insana vahyinde, vahyin kaynağı olan Allah ile insan arasında ontolojik bir birliğin bulunmadığı gün gibi açık ve aşıkârdır. Zira Yüce Allah, varlığı mutlak, "vacibü'l-vücut", kadim ve bakî, ezeli ve ebedî, zaman ve mekândan münezze, müteal/aşkın ve Hakk/gerçek İlah... vahyi alan insan

31 Bkz. Râğib el-İsfehânî, el-Huseyn b. Muhammed (v. 502/1108), *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'an* (Neşre hazırlayan: Muhammed Ahmed Halefullah), Kahire, 1970, 'VHY' mad; İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem, (v. 711/1311) *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, 1968, 'VHY' mad.

32 Bkz. Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed (v. 816/1413), *Ta'rifât*, İst. 1318, h.s. 40; Râğib, *Müfredat*, 'VHY' mad., s. 515; Zerkanî, *Menahilü'l-İrfan fî Ulumi'l-Kur'an*, Kahire, tsz. 1/63; Duman, *Vahiy Gerçeği*, s. 19 vd.

33 Kirmanî, Şemsüddin Muhammed b. Yusuf b. Ali, (v. 786 h.), *Şerhu'l-Buharî*, Kahire, 1939, s. 28; Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan* (çev. Süleyman Ateş), Ankara, 1975, s. 157; Duman, M. Zeki, *Vahiy Gerçeği*, s. 47-51.

ise yaratılmış, güç ve yetenekleri sınırlı, zaman ve mekânla kuşatılmış, Azîz ve Kadir olan Allah karşısında aciz durumdaki bir kuldur! Tüm bunlar da Allah ile insan arasında varoluşsal açıdan hiçbir birliğin olmadığını göstermektedir...

Her ne kadar yüce Allah ile hitap ettiği insan arasında ontolojik bir birlik veya hakiki bir benzerlik olmasa da Allah'dan insana vahyin gerçekleştiği ve arada bu iletişimi mümkün kılacak vasıtaların bulunduğu da bilinmektedir. Zira yukarıda geçtiği üzere Şûrâ suresinin elli ikinci ayetinde bu vasıtaların, *vahiy, kelam ve elçi* olduğu açıkça söylenmiştir. İnsanlara sözlü veya yazılı olarak eriştirilen Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an vahiy olgusunun açık belgele-ridirler. O hâlde ontolojik açıdan ne kadar imkânsız görülse de Allah ile beşer arasında vahiy olgusu bir gerçektir. İnkârı mümkün değildir... Denilebilir ki, beşer ile iletişimi mümkün kılan, *vahyin* dışındaki vasıtalarından biri dil ise diğeri de Cibril'dir...³⁴ Biz Allah'ın beşere vahyinde dil ve Cibril fenomenlerini daha yakından tanımak istiyoruz.

Allah'ın beşer ile konuşmasının çeşitlerinden bahseden ayette vahiy, her üç konuşma türünün ortak kavramı olduğuna göre, Allah Teâlâ herhangi bir peygamber veya insan ile ister arada hiçbir vasıta olmaksızın doğrudan kelam ile konuşsun, isterse elçi vasıtasıyla... demek ki, Allah'ın vahyettiği kulları ile konuşmasında asıl vasıta dildir; muhatabın dili ve onun anlayabileceği nazım veya ifade biçimidir. Bu konuşmada genelde melekler, özelde de Cibril ikinci bir vasıta. Fakat meleklerin de Allah'ın vahyini peygamberlere dil aracılığıyla aktardıkları bilinmektedir...³⁵

Muhakkak ki Allah Teâlâ, zatı, esma ve sıfatlarının hakikati itibariyle yaratılmışlara benzemez.³⁶ Dolayısıyla O'nun beşer ile doğrudan konuşması / vahyi için, insanlarda olduğu şekliyle, herhangi bir dile, sese, harflere, v.s. ihtiyacı yoktur. Belki de O (c.c.), vahyetmek istediği kimseye hitap edeceği an, söylemek istediği şeyler, iradesiyle birlikte derhal muhatabın anlayacağı dilde, ses ve harflerden müteşekkil ifade olarak yaratılıp sözlü veya sözsüz olarak onun kulağına veya doğrudan kalbine intikal etmiş ve ediyor olabilir. Bu yöntem kanaatimizce makul ve mümkündür. Bu konuda, bize göre anlaşılmayacak bir husus bulunmamaktadır...³⁷ Nitekim Yüce Allah, zatı ve sıfatlarının hakikati itibariyle eşi, misli, benzeri ve dengi olmamasına³⁸ rağmen, aynı ayette "leyse kemislihi

34 Bkz. Kirmanî, *Şerhu'l-Buhari I*, s. 28; Toshihiko İzutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*; Duman, *Vahiy Gerçeği*, 47-51.

35 Mesela bkz. Alak, 96-1-5; Kıyame, 75/16-19 ve İlk vahiy hakkındaki Hadis Buhari, Bed'u'l-vahyi, 1.

36 "ليس كمثل شيء وهو السميع البصير" "O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O işitir ve görür." (Şûrâ, 42/11)

37 Çünkü: "إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ" "Nitekim, bir şeyi yaratmak istediği zaman O'nun işi, ona sadece ona 'ol' demektir; o da hemen olur." (Yasin, 36/82).

38 Şûrâ, 42/11.

şey' “ dedikten sonra âdemoğluna kendisini tanıtmak maksadıyla “*ve hüve's-semiu'l-besir / O işittir ve görür...*”³⁹ demiş, böylece esma ve sıfatları itibariyle yüce ve aşkın niteliklerinin bir kısmını insanın idrakine yaklaştırmıştır. Her ne kadar Allah'ın sıfatlarının hiç birisi hakikatleri, imkân ve hudutları yönünden beşerinkilere benzemeseler de en nihayetinde Allah işittir, görür, bilir, konuşur... insan da işittir, görür, bilir, konuşur... O hâlde hakikat ve gerçek mahiyetleri itibariyle olmasa da Allah ile insan arasındaki bu ortak yönün iletişimi mümkün kıldığı söylenebilir... Fakat burada, bizim için anlaşılması biraz güç ve imkân ölçüsünce anlaşılıp izah edilmesi gereken başka bir konu var. O da Allah'ın meleklerle, özellikle de vahiy elçisi Cibril ile iletişiminin keyfiyeti ve mahiyetidir. Zira bizler insanı tanıdığımız kadar melekleri yakından tanımamaktayız. Çünkü onlar mana âleminin kutsal varlıklarıdır. Orijin itibariyle nurdan yaratılmışlardır. Bir kısım nitelikleri Kur'an'da ve hadislerde haber verildiği şekliyle bilinse de hakikatleri bilinmemektedir. O nedenle melekler, hakikatleri itibariyle nasıl varlıklardır? Yüce Allah, Cibril ve diğerleriyle nasıl konuşmuştur? İnsanlarla konuşmasında olduğu gibi, Allah'ın onlarla konuşmasında da arada vasita var mıdır? Bu vasita nedir? Bunun dil olduğu söylenebilir mi? Bu soruları önemli bulmakla birlikte ayrı bir makalenin konusu olabileceğini düşünüyoruz. Bizim bu makalede üzerinde durmamız gereken ve duracağımız asıl konu, Allah'ın Kelamının Cibril'e nasıl intikal etmiş olabileceği hususudur.

I. KELAMULLAH'IN CİBRİL'E İNTİKALİ

Meşhur usul âlimlerimizden Zerkeşî'ye göre, bu konuda şu iki ihtimalden söz edilebilir:

1. Yüce Allah, Cibril semada, kendisi de mekândan bağımsız bir durumda iken, ona kelamını kavratmış, okunuşunu öğretti, daha sonra da Cibril bir mekâna inerek onu yeryüzüne nakletti...

2. Cibril Kur'an'ı, doğrudan *Levh-i Mahfuz*'dan ezberledi, sonra da onu Hz. Muhammed'e indirdi.⁴⁰

Aşağıda yer verileceği üzere, çağdaş müfessirlerden İzzet Derveze de Zerkeşî'nin ileri sürdüğü bu görüşlerden ikincisi doğrultusunda bir görüş belirtmiştir. Abdullah Draz ise, Cibril'in Kur'an nüshalarını, tıpkı tarihî bir binayı aynıyle bir başka yere taşıırken önce taşların numaralanıp sonra da verilen numaralara göre başka bir zeminde yeniden inşa edilmesi gibi, *Levh-i Mahfuz*'dan belli bir biçimde pasajlar halinde alıp Hz. Peygambere aynı sistem üzere nakletmiştir.⁴¹

39 Şûrâ, 42/11.

40 Zerkeşî, Bedrüddin Muhammed b. Abdillâh (v.) *el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'an* (tahk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Beyrut, tsz. I/229.

41 Draz, Abdullah, *Kur'an'a Giriş* (çev. Salih Akdemir), Ankara, 2000, s. 87.

Zerkeşi'nin kaynak belirtmeden naklettiği bu görüşü Zerkanî et-Tıybî'den aktarmış ve onun "Le'alle..." ile başlayan sözleri hakkında şunları söylemiştir: "Sen de biliyorsun ki "le'alle" kelimesi burada susuzu kandırmaz, yol olarak bizi maksuda götürmez ve biz onu delil olarak da alamayız." dedikten sonra farklı bir görüş olarak el-Maverdî'nin şu sözünü nakletmiştir: "el-hafaza" (adı verilen melekler) Kur'an'ı yirmi gecede peyderpey Cibril'e, o da yirmi senede peyderpey Nebî'ye (s.a.v.) indirdi.⁴²

Zerkeşi'nin naklettiği iki görüşe göre, Cibril Kur'an'ı doğrudan doğruya Allah'tan telakki etmiş de olabilir, Levh-i mahfuz'dan okuyup hıfz etmek suretiyle almış da olabilir. Ona göre bu görüşlerin her ikisi de mümkündür. Ama hangi yöntemle alındığı net olarak belirtilmemiştir... İzzet Derveze ve Abdullah Draz ise, Cibril'in Kur'an'ı doğrudan Levh-i Mahfuzdan aldığını söylemektedirler. Zerkeşi'den farklı olarak nakledilen "el-hafaza" rivayeti tamamen garip ve kapalı bir durum arz etmektedir... Beyhakî ise "innâ enzelnâhu fi leyleti'l-kadri" ayetindeki "enzelnâ" fiili "esma'nâ" anlamındadır, demiş ve Cibril'e Allah tarafından işittirilip fehmettirildiğini söylemiştir.⁴³ Kanaatimizce bu son görüş de metni zorlamakta olup Allah'ın demediğini ona dedirtme çabasından başka bir şey değildir... Gerçek şu ki, bu görüşler Kur'an'a ve sahih hadislere değil, tamamen zanna dayalı ve tahkikten uzaktırlar... Zerkanî'nin de dediği gibi, bunlar gaybın haberlerindedir; bu konuda nakledilenler Ma'sum olan Nebî'den (s.a.v.) sahih bir delil olarak gelmediği sürece insanı tatmin edici olamazlar.

Fakat biz, rivayetlerde değil de Kur'an-ı Kerim'de aradığımız takdirde bunun, en azından ipuçlarını bulabileceğimizi düşünüyoruz. Mesela Kur'an'da, Cibril kadar açık olmamakla birlikte, "sefere" tabir edilen, Allah ile peygamberleri arasında gidip gelmekte olan sefaret görevi yapan elçi, bir anlamda "yazıcı / sefere" meleklerden bahsedilmektedir.⁴⁴ Bu meleklerin mevcudiyetini ve görevlerini, kesin olmasa da zann-ı galip ile ayetlerden çıkarmak mümkündür... Bu durumda denilebilir ki, Allah ile tüm elçileri arasındaki vasita olarak yalnız Cibril'i değil, onunla birlikte *sefere* adı verilen melekleri de zikretmek gerekir.

Nitekim Hz. Peygamber'e indirilmeden önce Kur'an'ın "*Bir levh'de*"⁴⁵ diğer adıyla "Kitab-ı Meknun"da korunmakta olduğunu ve ona temizlerden başkasının dokunamayacağını Kur'an vasıtasıyla bilmekteyiz.⁴⁶ *Kitab-ı Meknun'a*, yay-

42 Zerkanî, *Menahilü'l-İrfan*, I/40.

43 Zerkanî, *Menahilü'l-İrfan*, I/41.

44 "Hayır... Şüphesiz o sana Rabbinden gelen bir tezkiredir... Ancak dileyen kimse ondan öğüt alır! O, temiz, son derece değerli ve saygın yazıcı (melekler)in elleriyle, kadri yüksek ve tertemiz sahifelere yazılmıştır. (Abese, 80/11-16) İleride bu konuya tekrar dönülecek ve gerektiğinde yer verilecektir...

45 "بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ" "Şüphesiz o, şerefli bir Kur'an'dır, korunmuş bir levhada bulunmaktadır..." (Büruc, 85/21, 22).

46 Bkz. "إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ" "Şüphesiz o, âlemlerin Rabb'inden indirilmiş son derece değerli bir Kur'an'dır, Bir kitapta muhafaza altına alınmıştır, temiz olanlardan başkası ona dokunamaz!" (Vakıa, 56/78) Bkz. "بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ" "Şüphesiz o, şerefli bir Kur'an'dır, korunmuş bir levhada bulunmaktadır..." (Büruc, 85/21, 22).

gın adıyla *Levh-i Mahfuz*'a dokunamayacak olanların başında, hiç şüphesiz, Kur'an'da, Allah'a isyan edip isyanında direttikten sonra insanlara düşmanlığını açıkça ilan etmiş bulunan⁴⁷ ve bu gerekçe ile temiz işlerle ilgilenmediği; hayatı boyunca⁴⁸ pis işlerin peşinde olduğu açıkça belirtilen İblis/Şeytan⁴⁹ gelir. Ondan sonra da İblis ruhlu cinler ve insanlar (Şeyatıyne'l-insi ve'l-cinni)⁵⁰ düşünülebilir! Temiz olmayanların Kur'an'a dokunmasından maksat ise, ona şeytanca zarar vermek, "Hakk / gerçek"⁵¹ hüviyetini bozmak; yani onu tamamen veya kısmen yok etmek, değiştirmek yahut ilavede bulunmak suretiyle tahrif etmek şeklinde düşünülebilir...

Ayetten, *Levh-i Mahfuz*'a sadece temizlerin yaklaşabilecekleri anlamı da çıkarılabilir. Bunların dokunmaları ise, menfi manada /şeytanca olmayıp ondan ancak Allah'ın dilediği kadarına ve Allah'ın izni ve iradesiyle muttali olmaları (Bakara, 2/255), onu bilmeleri, okumaları ve ondan yazılı veya ezberden nüsha veya nüshalar alabilmeleri şeklinde düşünülebilir.

Bu demektir ki, *Levh-i Mahfuz* ve ondan indirilen Kur'an, tabiatları ve hayattaki işlevleri itibariyle pis olan şeytanlara karşı korunmuştur. Fakat başta Cibril olmak üzere, yaratılışları icabı *saf, temiz* ve Allah katında *değerli* olan bir kısım melekler *Levh-i Mahfuz*'a, ancak Allah izin verdiği takdirde ve O'nun dilediği biçimde yaklaşabilir, ona muttali olabilir ve ondan yazılı veya ezberden nüshalar elde edebilirler. Nitekim şu ayet, hem bu manaya delalet etmektedir hem de "Kitab-ı Meknun"a yaklaşabilecek olan "temizler" in kimliğine büyük oranda açıklık getirmektedir:

كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ ذَكَرْهُ فِي صُحُفٍ مُّكْرَمَةٍ مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ بِأَيْدِي سَفَرَةٍ كَرَامٍ بَرَرَةٍ

"...Hayır! Şüphesiz o bir öğüttür; ancak dileyen kimse ondan öğüt alır. O, şerefli, yüceltilmiş ve tertemiz tutulmuş sayfalardadır; değerli ve çok iyi yazıcıların elleriyle yazılmıştır." (Abese, 80/1-16)

Bu ayette sözü edilen *tezkire*'nin Kur'an olduğu, ayetin hem metin hem de tarihî bağlamlarından⁵² anlaşılmaktadır... "*Kadri yüce ve tertemiz sahifeler*" ile "*temiz, son derece değerli ve saygın yazıcı ve elçi (melekler)*" hakkında ise,

47 Bkz. Yasin, 36/60.

48 Bkz. Bakara, 2/34; A'raf, 7/11; Hicr, 15/29/44; İsra, 717/61; Meryem, 19/44.

49 "Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar ve fal okları, ancak şeytan işi pis işlerdir; onlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz! Şeytan, içki ve kumar ile ancak aranızda düşmanlık ve kin sokmak ister; sizi Allah'ı anmaktan, namazı kılmaktan alıkoymaya çalışır. Artık buna son verecek misiniz? (Maide, 5/90, 91).

50 En'am, 6/112.

51 İsra, 17/105.

52 Ayetin nüzul sebebi şudur: Vahidî'nin ve daha birçok müfessirin eserlerinde naklettiklerine göre, Resulullah (s.a.v.) Utbe b. Ebi Rebi'a, Ebu Cehil b. Hişam, Abbas b. Abdilmuttalib ve Ümeyye b. Halef gibi Kureyş'in ileri gelenlerini Allah'a çağırıyor, onların İslâm'a girmelerini umuyor ve bu yüzden onlarla özel konuşuyordu. O esnada gözleri görmeyen İbn Mektum gelip başucunda dikildi ve: "Ey Allah'ın Resulü! Allah'ın sana öğrettiklerinden bana da öğret!" diyerek hitabını ve sözünü tekrarlayıp duruyor, fakat onun meşgul olduğunu bir başkalarına yönelmiş olduğunu bilmiyordu... Konuştuğu kimselerle Allah'ın Elçisinin aralarına girmesi ve sözünü kesmesi sebebiyle Resulüallah (s.a.v.)'ın yüzünde onun bu ısrarlı tutumunu hoşlanmayan bir durum belirdi... (Vahidî, . Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed en-Nisaburi (v. 468/1075) *Esbabu'n-Nüzul*, Kahire, 1968, s. 252).

kaynaklarda birbirinden farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlere geçmeden önce ayetteki, konumuzla ilgili iki anahtar kelimeye; *suhuf* ve *sefere* kelimelerine dil yönünden açıklık getirmek durumundayız. Çünkü Kur'an'ın yazıldığı bu tertemiz sahifelerin neler olduğu ve yazıcıların kimliği bu konunun aydınlatılabilmesi için bizce önemlidir.

Ayetteki "suhuf" (ve sehaif), *es-sahifetü* kelimesinin çoğuludur. Üzerine yazı yazılan yaygın yüz, satuh, kâğıt, sahife demektir. "Sefere" ise ism-i faildir; 'sfr' kökünde olup *küttab*'ın çoğulu *ketebe* olduğu gibi, *sifr*'in çoğulu da *sefere*'dir. 'Sfr' açığa çıkmak, açmak, aydınlatmak, açıklamak, beyan etmek; kitap yazmak; birisi adına açıklamada bulunmak, toplumdaki topluma veya insanlar arasında elçilik etmek gibi anlamlara gelmektedir. Mesela kitap anlamına gelen *sifr* (çoğ. esfar⁵³) ile elçi anlamına gelen *sefir* kelimeleri bu manadadır. Ayetteki "suhuf", yazılmış sahifeler; "sefere" ise, yerine göre hem yazıcı hem de elçilik görevi yapan melekler anlamına gelmektedir.⁵⁴

Taberî, bu ayette geçen *suhuf* ve *sefere* hakkında ileri sürülen bir takım farklı görüşleri tefsirinde naklettikten sonra, bu görüşlerden en doğrusu, bunların Allah ile elçiler arasında gidip gelen ve vahiy getiren melekler ve onların yazdıkları sahifeler olduğunu söylemiştir.⁵⁵ Taberî'ye göre, yazıcı meleklerle Allah'tan aldığı vahiy peygamberlere taşıyan melekler aynı melekler oluyor. Zemahşerî de *suhuf*'dan maksat, *Levh*'den istinsah edilen, Allah Teala katında mükerrem, semaya yükseltilmiş veya kadri yüce olup *levh*'den meleklerin elleriyle yazılmakla şeytanların dokunmasından uzak ve temiz tutulmuş olan sahifelerdir, demiş ve benimsemediği diğer görüşleri 'kile' sözcüğüyle sıralamıştır...⁵⁶ Fahrüddin er-Razî⁵⁷, Kurtubî⁵⁸, İbn Kesir⁵⁹ ve daha pek çok müfessir de, ayetteki farklı görüşleri ve çıkarılabilecek manaları tespitten sonra, Taberî ve Zemahşerî'nin tercih ettiği görüşü benimsemiş ve "سُفْهِسِزِ ٥ ٠ شَرْفِئِ / إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ / "Şüphesiz o, şerefli /kerim bir Kur'andır; bir kitapta korunmuştur; ona ancak, ter temiz olanlar dokunabilir"⁶⁰ ayetiyle de bu görüşü desteklemişlerdir.⁶¹ İsmail Hakkı Bursavî,

53 Cuma, 62/5.

54 Rağîb, *Müfredat*, 'SFR' mad. S. 233, 234; İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, 'SFR' mad.IV/370, 371.

55 Taberî, Ebü Cäfer Muhammed b. Cerir (v. 310/922), *Câmiü'l-Beyân an-Te'vli'l-Kur'ân*, Kahire, 1945, XXX/34, 35.

56 Zemahşerî, *Keşşaf*, IV/218, 219.

57 Râzî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Huseyn el-Kureşî (v. 605/1208), *Mefâtihu'l-Ğayb* (Tefsiru Kebîr), Tahrân, İkinci baskı, tsz. XXXI/58,59.

58 Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensarî (v.671/1272), *el-Cami' li Ahkâmi'l-Kur'ani'l-Azim*, Kahire, tsz., IX/216, 217.

59 İbn Kesir, Ebü'l-Fadl İsmâil b. Kesir, el-Kureşî ed-Dımuşki 774/1372), *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, Kahire, tsz., VIII/344; Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, 1960,VIII/5577-5588.

60 Vakı'a, 56/79

61 Bkz. Kurtubî, *el-Cami' li Ahkâmi'l-Kur'an*, IX/216, 217; Razî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXXI/58,59; İbn Kesbrî, *Tefsir*, VIII/344. Bkz. Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VIII/5577-5588; Sabunî, Muhammed Ali *Safetü't-Tefasir*, Beyrut, 1981, III/520.

Nahcivanî ve Elmalılı M. Hamdi Yazır da aynı görüşü paylaşan müfessirlerdendir.⁶² Ayrıca Seyyid Kutub, Mevdudî, Sabunî gibi çağdaş müfessirlerden bir kısmı da *sefere*'nin, Allah ile insanların en seçkinleri olan peygamberler arasında sefaret vazifesiyle görevli melekler, *suhuf*'un ise bu meleklerin Levh-i Mahfuz'dan yazıp nebilere taşıdıkları kadri yüksek, temiz ve mükerrerem sahifeler olduğu kanaatindedirler.⁶³

Mesela çağdaş müfessirlerimizden Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, "Burada suhuf'tan murat, mutlaka Kur'an sahifeleri olmak mütebadirdir ki, bu sahifeler ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ'de beyan olunduğu üzere kalem-i a'lânın levh-i mahfuz'a yazdığı sahifelere ve melaikenin levhi mahfuzdan istinsah edip vahiy ile getirdikleri sahifeler..." olduğunu söylemiş, diğer muhtemel görüşlere de tefsirinde yer vermiştir...

Onun bu kanaati كِرَامَ بَرَرَةٍ ayetini açıklarken söylediği şu sözlerinde daha açıktır: "Ve denilmiştir ki Kur'an'da *ebrrar* Benî Adem'den olanlar hakkında *berere* ise Melaike hakkında varit olmuştur. Zira *ebrrar* cem'i killeştir. Benî Adem içinde etkıya/muttakiler azdır. *Berere* ise cem'i kesrettir. Melaike Benî Adem'den çok olduğu gibi muttakiler de çoktur ve hatta hepsi muttakidir: لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ 'Melaike Allah'ın kendilerine emrettiği şeye asla karşı gelmezler, emroldukları şeyi de mutlaka yaparlar.'⁶⁴ Bunun için lisanı şeri'de "seferei kiramin berereh" melaike için olmak üzere ma'ruftur. Ve çünkü sefir ve resul manası melaike kelimesinin de manasıdır. Şu halde bu vasıf doğrudan doğruya dal bil'ibare olarak nass, insanlardan bu vasıfları haiz olanlar hakkında da dolayısıyla işaretir."⁶⁵

Bir kısım müfessirler ise, *suhuf* ve *sefere* hakkında daha değişik görüşler serdetmişlerdir. Mesela; Kadı Beydavî, suhuf'dan maksadın meleklerin Levh'den yazdıkları sahifeler olabileceği gibi, Nebilerin kendilerine vahyedilenleri yazdıkları veya yazdırdıkları sahifeler de olabilir, demiştir.⁶⁶ Şevkânî ise, suhuf'dan maksat bir kısım peygamberlere verilen *suhuf*lar; sefere'den maksat ise, - Ferra'dan naklederek - Levh-i Mahfuz'dan bu sahifeleri istinsah eden ve Allah ile nebiler arasında sefer eden melekler olduğunu söylemiştir. Mücahid sefere'nin kulların amellerini yazan *kiramen kâtibin*, Katade Kur'an okuyucuları/kurra, Vehb b. Münebbih ise Hz. Peygamber ve onun ashabıdır demişlerdir.⁶⁷

62 Bkz. Bursavî, İsmail Hakki, *Ruhu'l-Beyan*, X/334; Nehcivanî, Nimetullah b. Mahmud, *el-Fevatihu'l-İlahiyye ve'l-Mefatihul-Gaybiyye*, İstanbul, 1325 h., s. 485.

63 Bkz. Seyyid Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'an* (trc. Salih Uçan, Vahdettin İnce), İstanbul, 1989), X/365; Mevdudî, Ebu'l-Alâ, *Tefhîmu'l-Kur'an* (trc. Muhammed Han Kayani ve Arkadaşları), İstanbul, 1988, VII/39; Sabunî, *Safvetü't-Tefasir*, III/520.

64 Tahrim, 66/6.

65 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VIII/5578, 5581, 82.

66 Beydavî, Nasruddin Ebû'l-Hayr Abdullah b. Ömer, (v. 685/1286), *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, Kahire, 1968, II/540.

67 Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed (v. 1250/1834), *Fethu'l-Kadir Beyne Fenni'r-Rivaye ve'd-Diraye min İlmi't-Tefsir*, Kahire, 1987, V/383.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır ile aynı yıllarda tefsirini kaleme almış olan İzzet Derveze ise, müfessirler arasında, bu konuda yaygın olan kanaate ve görüşlere toptan karşı çıkmakta ve şöyle farklı bir görüş belirtmektedir: Rabbanî vahiy peygamberlere yazılı sahifeler şeklinde taşınmamıştır. O, doğrudan doğruya Cibril'e ilka edildi, o da kendisine ilka edilen vahyi getirip Peygamber'e okudu. "Fi suhufin mükerrermetin..." ifadesi, belki de vahyin sahifelere yazılmasını telkin içindir. Vahiy meleği Cibril'dir ve tektir. Hz. Peygamber'e vahyi o getirmiştir. *Sefir* kelimesinin *sefere* şeklinde çoğul gelmesi ta'zim için olabilir...⁶⁸ İzzet Derveze'den önce İbnü'l-Arabî de aynı tezi savunmuştur. Hem de bir kısım müfessirleri cehaletle itham ederek: "Müfessirler cehaletlerinden ötürü şöyle demişlerdir: Sefere yirmi gecede onu (kelamullahı) Cibril'e ilettiler. Cibril de yirmi yılda onların ilettilerini Muhammed aleyhisselama ilka etti. Bu batıldır; Allah ile Cibril arasında vasıta yoktur, Cibril ile Muhammed (s.a.v.) arasında da vasıta yoktur."⁶⁹

Naklettiğimiz bu açıklamalardan anlaşılıyor ki, ayetteki "*tertemiz sahifeler*"den maksat: 1. Meleklerin Levh-i Mahfuz'a yazdıkları sahifeler, 2. Meleklerin Levh-i Mahfuz'dan istinsah edip peygamberlere getirdikleri sahifeler, 3. Adem, İdris, Şit ve İbrahim (as) gibi peygamberlere verilmiş olan *suhuf*lar, 4. Vahiy kâtiplerinin yazdıkları sahifeler, 5. Çeşitli ve birbirinden farklı Kur'an sahifeleri, 6. Kur'an'ın üzerine yazıldığı tüm yazı malzemeleridir. Bu altı görüşten 3., 4., 5. ve 6. Görüşler Kur'an ve diğer peygamberlere verilen *suhuf*lar ile ilgili olduğu için birbirinin benzeri görüşler olarak değerlendirilebilirler... Levh-i Mahfuz, gökler ve yer yaratılmaya başlamadan; dolayısıyla meleklerden önce var olduğu için birinci görüşün nasslar tarafından desteklenmesi hiç mümkün değildir. Zira Kur'an ve Hadise göre orada yazan fail, sembolik de olsa, melekler değil kalemdir...

Kanaatimizce bu görüşler içerisinde kabule şayan olabilecek tek görüş vardır. O da ikinci görüştür. Yani "*tertemiz sahifeler*"den maksat, Meleklerin Levh-i mahfuz'dan istinsah edip peygamberlere getirdikleri sahifeler, görüşüdür. Zaten bu görüş, yukarıda da geçtiği üzere, müfessirlerden büyük çoğunluk tarafından da kabul görmüştür.

Denilebilir ki, maksat, "Vahyi yazan kâtipler ve onların yazdıkları sahifeler olmaz mı?" Buna cevabımız şudur: Hz. Peygamber'in vahyi yazdırma işine ne zaman başladığını kesin olarak bilememekteyiz. Bi'setin, yani Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderilişinin altıncı yılında Hz. Ömer'in İslam'a girmesi hadisesinde kız kardeşinin elinde yazılı bir Kur'an sahifesinin olduğu bilinmektedir... Abese suresi, büyük bir ihtimalle bi'setin ikinci yılında nazil olmuştur. Bu erken dönemde inzal edilen ayetleri yazan vahiy kâtipleri-

68 Bkz. Derveze, *et-Tefsiru'l-Hadis*, I/237.

69 İbnü'l-Arabî, Ebu Bekr Muhammed b. Abdillâh (v. 468 /543 h.), *Ahkâmü'l-Kur'an*, Tahkik Ali Muhammed el-Buhârî, Beyrut, tsz. IV/1961, 1962.

nin olup olmadığı kesin olarak bilinmemektedir. Mekke döneminde vahyi yazan ilk şahsın Ubeydullah b. Ebi's-Serh olduğu bilinmektedir. Fakat bu şahsın Mekke döneminde irtidat ettiği ve Mekke'nin fethinden sonra İslam'a yeniden girdiği söylenmektedir... Böyle bir durumda *sefere*'den maksat vahyi yazan kâtipler, *mükerrem suhuf*'dan maksat da onların yazdıkları sahifeler olduğunu söylemek, bizce, surenin indirildiği zaman ve zemin itibariyle pek mümkün gözükmemektedir.

Sefere'den maksat ise, 1. Levh-i Mahfuzdan pasajlar halinde Kur'an nüshalarını istinsah eden yazıcı melekler, 2. Allah ile Resulleri arasında sefaret görevi yapan, peygamberlere vahyi getiren elçi melekler, 3. Levh-i Mahfuzdan Kur'an pasajlarını istinsah edip elçilere getiren melekler, 4. Vahyi Hz. Peygambere getiren Cibril, 5. Hz. Peygamber'in dikte ettirdiği vahyi yazan kâtipler, 6. Kur'an'ın hafızları ve okuyucuları, yani Kurrâ, 7. Kiramen kâtibin ve 8. Hz. Peygamber ve onun arkadaşlarıdır, denilmiştir.

Buna göre *sefere* kelimesi iki anlamda kullanılmış oluyor: Birinci maddeye göre Levh-i Mahfuzdan Kur'an nüshalarını yazan melekler başka, onların yazdıklarını peygamberlere getiren melekler başkadırlar. Birinciler *yazıcı*, ikinciler ise *elçi* meleklerdir. Üçüncü maddede bu ayrılık ortadan kaldırılmış, aynı melekler hem Kur'an nüshalarını Levh-i Mahfuzdan istinsah ediyor hem de yazdıkları nüshaları peygamberlere getiriyorlar. Bu durumda *yazıcı* ve *elçi* vasfı aynı meleklerde toplanmış oluyor. Dördüncü maddede yazıcı melek görüşü tamamen terk edilmiş ve Allah'tan aldığı vahyi Hz. Peygambere getiren Cibril'den söz edilmektedir. Beşinci maddede Hz. Peygamber için vahyi yazan kâtipler söz konusudurlar. Bu manada kelimedeki elçi anlamı terk edilmiş oluyor. Son üç görüşte ise, Kur'an'ı okuyan, onu hafızasında cem eden müminler, onların işlerini yazan "Kiramen Katibîn" adındaki melekler ve Hz. Peygamber ve onun arkadaşları olduğu söylenmiştir. Kanaatimizce bu son görüşlerin ayetle hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Zira görüş sahiplerinin bu kanaatlerini Kur'an vasıtasıyla temellendirmeleri (!) hiç de mümkün gözükmemektedir...

Bizce bu görüşlerden sadece birisi kabule şayan sayılabilir. O da, müfessirlerin ekserisinin kabul ettiği, Kur'an nüshalarını Levh-i Mahfuzdan istinsah edip elçilere getiren melekler, görüşüdür. İbn Arabî ve İzzet Derzeze bu görüşe karşı çıkıyorlar, ama niçin? Bu belli değil. Ayrıca belli bir dayanakları ve makul bir izahları da bulunmamaktadır. Görünen o ki, her ikisi müfessir de zannî / indî bir görüş belirtmektedirler. Oysa zan üzere fikir belirtilmez. Zira zan, gerçeği ifade etmez.⁷⁰

Anlaşıyor ki, burada görüşlerini naklettiğimiz müfessirlerimizin büyük çoğunluğuna göre, ayetteki "*suhufun mükerreme*"den maksat Levh-i Mahfuz'dan

70 Bkz. Necm, 53/28.

istinsah edilen Kur'an nüshaları, *sefere*'den maksat ise, bunları yazan *yazıcı* ve *elçi* meleklerdir. Yine anlaşılıyor ki, bu kanaat sahiplerine göre Allah ile peygamberleri arasındaki elçi, sadece Cibril değil, *sefere* adı verilen melekler de Allah'ın izni ve iradesi dâhilinde doğrudan Levh-i Mahfuz'dan istinsah edip yazdıkları sayfeleri peygamberlere nakletmektedirler. Bizim de görüşümüz bu doğrultudadır. Kur'an da Hz. Muhammed'e indirilmeden belki de Cibril'e inktikal etmeden önce *sefere*'nin elleriyle *Levh*'den, son derece kıymetli ve temiz sahifelere istinsah yoluyla yazılmıştır...

Bu durumda şu konunun da açıklığa kavuşturulması gerekmektedir:

Cibril, acaba vahiy konusunda tek ve müstakil bir elçi midir, yoksa "*Seferatin kiramın berereh*"den biri midir? Şayet Cibril, "*Seferetin kiramın berereh*" kapsamına dâhil ise, o zaman da o, Kur'an'ı direkt olarak Levh-i Mahfuz'dan bölüm bölüm istinsah edip Allah'ın elçisi Hz. Muhammed'e getirmiştir, denilebilir. Fakat Cibril'in, bu yazıcı ve elçi meleklerden birisi olduğu söylenemez. Çünkü Cibril'in *sefere* adı verilen meleklerden olduğuna dair ne Kur'an'da ne Hadis'te ne de tefsirlerde herhangi bir görüşe değil, en ufak bir işarete dahi rastlamış değiliz... Kaldı ki Kur'an'da Cibril'den bahseden tüm ayetler onun müstakil bir vahiy elçisi olduğunu söylemektedirler.⁷¹ Zaten "*O (Kur'an), temiz, son derece değerli ve saygın yazıcı (melekler)in elleriyle, kadri yüksek ve tertemiz sahifelere yazılmıştır.*"⁷² ayeti de böyle bir anlayışa imkân tanımamaktadır. Zira bu ayetlerde, Kur'an pasajlarını Levh-i Mahfuz'dan istinsah eden bir melekten değil birden fazla melekten söz edilmektedir. Tezkireyi/Kur'an'ı, sefere adı verilen meleklerin yazdığı açıkça söylenmektedir.

Bu durumda, Zerkeşi'nin naklettiği ikinci görüşünde, İzzet Derveze'nin de benimsediği görüşte söyledikleri gibi, "Cibril, Kur'an'ı Levh-i Mahfuz'dan direkt olarak almıştır" sözü, isabetli bir görüş olamaz. Zira Kur'an'ın Levh'ten istinsah yoluyla alındığı ayetlerde açıktır. Onu da "*seferetin kiramın berereh*" yapmıştır. Cibril'in Kur'an pasajlarını Levh'ten nasıl aldığı ise bizim için meçhuldür. Kur'an'da bu bilinmezliği giderecek bir ipucuna dahi rastlayamadık. O halde denilebilir ki Cibril, Resulullah'a (s.a.v.) vahyettiklerini, ancak Levh'ten istinsah eden yazıcı meleklerden yazılı metin olarak almış olabilir. Yani Allah'ın izni ve iradesiyle yaklaşık olarak yirmi üç yıl boyunca yazıcı meleklerin tertemiz sayfeler üzerine bölümler hâlinde yazdıklarını, yine Allah'ın izni ve dilemesi ile Cibril, Sefera'nin yazdıkları bu sayfeleri eş zamanlı olarak Hz. Peygambere getirip inzal etmiş olabilir. Tabiidir ki bu sayfeler ve üzerindeki metin, henüz beşerin hiss /algı alanı dışında ve soyut haldedir; Resulaullah'ın tilavet ettikleri ve vahiy kâtiplerinin yazdıkları gibi somut değildir...

71 Bakara, 2/87, 97; Nahl, 16/102.; Meryem, 19/17; Şûrâ, 42/193; Necm, 53/5, 6; Tahrim, 66/4; Tekvîr, 81/19, 20.

72 Abese, 80/11-16.

Son tahlilde deriz ki, Cibril Kur'an'ı doğrudan doğruya Levh-i Mahfuz'dan "ezberleyerek" değil, İbnü'l-Arabî ve Zerkeşî'nin ifade ettikleri şekilde direkt olarak Allah'dan da değil; çünkü Kur'an'da bu görüşleri doğrulayacak hiçbir delil bulunmamaktadır. Kur'an'ı, Cibril ancak aracı vasıtasıyla Levh'den almış olabilir; yani sefere adı verilen meleklerin bizzat elleriyle yazdıkları nüshaları almış, Hz. Peygamber'e sayfeler üzerinden okuyarak inzal etmiştir, denilebilir. Cibril'in Kelamullah'ı Resulullah'a hafızadan nakletmesinden yazılı bir metin üzerinden okuyarak nakletmiş olması olayın ciddiyetine ve "Hakk" vurgusuna daha uygun düşüğü kanaatindeyiz. Nitekim Kıyame suresinin 16-19 ayetlerinin de buna işaret ettiği söylenebilir.

Şunu da belirtmeliyiz ki, Tevrat bizzat Allah tarafından Hz. Musa'ya dikte ettirilip "elvah" / tabletler üzerine yazdırılmıştır.⁷³ İncil, yazılı bir metin olarak değil, her peygambere bahşedilen ilim ve hikmetle birlikte Hz. İsa'ya verilmiştir.⁷⁴ Kur'an ise, tamamı Hz. Peygamber'in kalbine, Cibril tarafından yaklaşık yirmi üç yılda pasajlar hâlinde ve bölüm bölüm okunarak inzal edilmiş / vahyi metlûv, vahiy hâli geçtikten sonra da inzal edilen pasajlar Peygamber tarafından günü gününe hem tebliğ edilmiş hem müminler tarafından ezberlenmiş hem de- başlangıcı belli olmamakla birlikte - vahiy kâtiplerine yazdırılmış; daha sonra da kitap hâline getirilmiştir. Fakat Adem, İdris, Şit ve İbrahim (as.)'e verilen *suhuf*'ların nasıl verildiği hakkında Kur'an'a dayalı bir bilgiye sahip değiliz. Zebur'un, Davud'a nasıl verildiği hakkında da Kur'an'da kesin bir bilgiye rastlayamadık... Kesin olarak bilemediğimiz bir husus daha var; o da şudur: "*Allah'a ibadet edin ve tağuta kulluk etmeyin... diye her kavme bir peygamber...*"⁷⁵ gönderildiğine ve "Elçi gönderilmeyen hiçbir kavme azap edilmeyeceğine..."⁷⁶ göre, demek ki, Kur'an'da adı geçmeyen daha yüzlerce, binlerce peygamber bulunmaktadır. Onlara da, müfessirlerin çoğunun söylediği gibi, *sefere* adı verilen yazıcı ve elçi melekler vasıtasıyla vahiy⁷⁷, belki de suhuf indirilmiş olabilir. Yüce Allah onlarla da vasıtalı veya vasıtasız olarak konuşmuştur... Fakat onlara yazılı veya sonradan yazıya geçirilmiş sözlü bir metnin verilip verilmediğini bilemiyoruz.

Bu durumda diyebiliriz ki, Kelamullah, Cibril'e pasajlar halinde intikal etmeden önce ve keyfiyeti bizlerce bilinmeyen bir biçimde; belki de Hz. Musa'ya dikte ettirildiği gibi "*temiz, son derece değerli ve saygın yazıcı (melekler)in elleriyle, kadri yüksek ve tertemiz sayfeler üzerine yazılı...*"⁷⁸ yordu. Allah'ın izni ve iradesi dâhilinde⁷⁸ indirilmeğe başladığı ilk günden itibaren, yaklaşık yirmi üç

73 Bkz. Nisa, 4/66; Maide, 5/32, 45; A'raf, 7/145. Bu ayetlerde "Ketebna", yani "Biz yazdık..." ve ", "Biz elvah'a yazdık..." denilse de, yazdıran Allah, yazan ise Hz. Musa'dır. Zebur için de "Ve lekad ketebna fizebur..." (Enbiya, 21/105) şeklinde aynı ifade kullanılmıştır.

74 Bkz. Maide, 5/46; Hadid, 57/27.

75 Nahl, 16/36.

76 İsra, 17/15.

77 Gafir, 40/78.

78 Bkz. Şürâ, 42/51.

yıl boyunca, yazıcı meleklerin Levh-i mahfuz'dan pasajlar halinde yazıp istinsah ettikleri bu nüshalar, eş zamanlı olarak, Kur'an'da "Ruh", "Ruhumuz",⁷⁹ "Ruhu'l-Kudüs",⁸⁰ "er-Ruhu'l-Emin",⁸¹ "Şedidü'l-Kuvâ zû mirreh",⁸² "Resulünkerim", "Arş'in sahibinin yanında şerefli, yüce, emin, itaat edilen..."⁸³ vasıflarıyla tanıtılan Cibril tarafından⁸⁴ alınıyor ve aşağıda izah edileceği üzere Hz. Peygamber'e vahiy hâlinde okunarak inzal ediliyordu. İlk inzal edilen pasajın, Alak suresinin ilk beş ayeti olduğu tahkik ehlince bilinmektedir...⁸⁵

Şimdi de Kur'an'ın Hz. Peygamber'e Cibril vasıtasıyla indiriliş keyfiyetini ve indirilen ayetlerin mahiyetini yine Kur'an vasıtasıyla açıklamaya çalışacağız.

II. ALLAH KELAMININ HZ. MUHAMMED'E İNZALİ

Kur'an'ın Resulullah'a vahiy Cibril vasıtasıyla, Cibril Kelamullah'ın tamamını Allah'ın elçisi Hz. Muhammed'e yaklaşık yirmi üç yılda pasajlar halinde peyderpey inzal etmiştir.

Kur'an'da, Kelamullah'ın Resulullah'a (s.a.v.) vahiy hakkında çoğunlukla *îyhâ*, *îlkâ*, *inzal* ve *tenzil* kelimeleri ve bunların türevleri kullanılmaktadır. Her ne kadar *kassa* ve *tela* fiillerinin "nekussu" ve "netlu" şeklinde cemi mütekelim kipleri de kullanılmış olsa da bunlar direkt olarak vahiy anlamında değil vahyin anlatım biçimini ifade ettikleri kanaatindeyiz. *Îyhâ* ve *îlkâ* kelimeleri ise farklı köklerden olmalarına rağmen, Kur'an'ın indirilmesi bağlamında hep *inzal* ve *tenzil* manasında kullanılmışlardır.

İnzal ve *tenzil* terimleri, Arapçada "nüzü'l" kökündendirler. *Nüzül*, yukarıdan aşağıya inmek manasındadır. Bunun zıddı, yukarı çıkmak, yükselmek anlamına gelen *suüd*'dur. *İnzal* ise bir şeyi yukarıdan aşağıya indirmek demektir. *Tenzil* de aynı manadadır ve Kur'an'da birbirlerinin yerlerine kullanılmaktadırlar. Fakat *tenzil*'de, kipi/sıygası itibarıyla çokluk/kesret ve derecelenmeye delalet eden bir mana da bulunmaktadır. *Tenezzül* de tenzil gibidir... Kur'an-ı Kerim'in Levh-i Mahfuz'dan itibaren Hz. Peygamber'e indirilmesinde büyük çoğunlukla *inzal* kelimesi kullanılmıştır. Bizim de "Kur'an'ın indirilmesi veya nüzulü" dediğimizde kastımız hep bu terim olacaktır.

İnzal ve *tenzil*, aşağıda izah edileceği üzere, vahiy süreci içerisinde Kur'an'ın Cibril vasıtasıyla Hz. Muhammed'in kalbine /hafızasına bölüm bölüm okunarak indirilmesi anlamındadır.

79 Meryem, 19/17.

80 Bakara, 2/87; Nahl, 16/102.

81 Şurâ, 42/193.

82 Necm, 53/5, 6.

83 Tekvîr, 81/19, 20.

84 Bakara, 2/97; Tahrim, 66/4.

85 Bkz. Kadr, 97/1-5.

Vahyin Sahibi Allah'tır

Kur'an'ın Hz. Peygamber'e inzalinde Allah Teala bazen *uhiye* ve *unzile* şeklinde meçhul kip kullanmış, bazen üçüncü çoğul şahıs kipini kullanarak vakıyı doğrudan kendisine nispet etmiş ve *evheyânâ*, *enzelnâ* ve *nezzelnâ* demiş, bazen de üçüncü tekil şahıs kipini kullanarak *evhâ*, *nezele* ve *enzele* demiştir. Bunların hepsinde fail muhakkak ki Allah'tır. Mesela;

... وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ ... / "Şu Kur'an bana, sizi ve kendisine ulaşan kimseleri uyarmam için vahyolunmuştur."⁸⁶ ...
/ "Muttakiler, sana indirilene de senden önce indirilenlere de iman eden kimselerdir..."⁸⁷ ... وَأُوحِيَ إِلَيْنَا بِالْحَقِّ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا ... / "Böylece biz sana emrimizden bir ruh vahyettik..."⁸⁸ veya "Muhakkak ki biz onu Kadir gecesinde indirdik..."⁸⁹

ayetlerinde olduğu gibi...

Vahiy doğrudan doğruya Cibril'e nispet edildiğinde dahi fail yine Allah'tır, Cibril değil; o sadece bir elçidir / vasıta. Şu ayetlerde olduğu gibi:

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَإِنَّهُ لَنَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ / "Cibril'e düşman olan kimselere söyle: Cibril, Kur'an'ı senin kalbine Allah'ın izni ile indirmektedir..."⁹⁰ veya / "Kuşkusuz Kur'an, âlemlerin Rabb'inin indirmesidir. Uyarıcılardan olman için onu senin kalbine Ruhul-Emîn apaçık bir Arap lisanı ile indirmiştir."⁹¹

Cibril Sadece Bir Elçidir

Ayetlerin lafzına göre, Kur'an'ı Hz. Peygambere vahyeden ister Allah olsun ister Cibril, her iki durumda da asıl fail, Allah'tır. Çünkü elçiler memurdurlar. Onların, kendileriyle gönderilenleri gönderenin adına okudukları bilinmektedir... Kur'an'ın inzalinde de Cibril, yalnız bir elçidir ve her elçi gibi o da bir vasıta; kendi adına değil Allah adına elçilik yapmaktadır.

Allah hem meleklerden resül /elçi seçip göndermiştir hem de insanlardan. Kur'an'da bu husus şöyle ifade edilmiştir:

اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ / "Allah meleklerden de elçiler seçer insanlardan da. Allah işitir ve görür."⁹²

Mesela Cibril, Allah katında "yaratılışı tam, mükemmel ve son derece değerli bir elçi olarak tavsif edilir:

86 En'am, 6/19.

87 Bakara, 2/3.

88 Şûrâ, 42/52.

89 Kadr, 97/1.

90 Bakara, 2/97. Yani Cibril'in, kendi arzusuna göre ve istediği kimseye vahiy indirme yetkisi ve imkânı yoktur; o istese bile böyle davranamaz. Çünkü Cibril de dâhil, melekler Allah'ın emrettiği şeyin aksini yapmaya müsâit yaratılmamışlardır. O nedenle Allah'ın emrine karşı gelmez ve gelemezler.

91 Şuara, 26/192-195.

92 Hac: 22/75.

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ / “Bu Kur’an, kesinlikle değerli bir elçinin/Cibril’in sözüdür. O, kuvvetli elçi Arş’ın sahibi yanında itibarlıdır. Orada sözü dinlenir ve kendisine güvenilir.”⁹³

İslâm ilim adamlarının büyük çoğunluğu, Kur’an’ın Cibril vasıtasıyla Hz. Muhammed’e, yaklaşık yirmi üç yılda, bölüm bölüm indirildiği hususunda müttefiktirler. Kur’an ve sünnet açısından doğru olan da budur... Bu kanaat-teki müfessirlere göre Kur’an, M.S. 610 yılının “Ramazan ayında” ve “mübarek bir gece” olan “Kadir Gecesi”nde Hz. Peygamber’e indirilmeye başlamış ve Alak süresinin ilk beş ayeti, “*bin aydan daha hayırlı...*” olan o mübarek gecede Cibril vasıtasıyla inzal edilmiştir.⁹⁴ Daha sonra da vahiy süreci boyunca Kur’an’ın tamamının pasajlar halinde Nebî’ye (s.a.v.) inzali devam etmiştir. M.S. 632 yılında Hz. Peygamber’in vefat edip Refik-i A’lâ’ya yükselmesine kısa bir süre kala Kur’an’ın inzali tamamlanmıştır.

Zerkani’nin kaydettiğine göre, Resulullah’ın (s.a.v.) bi’setten sonra Mekke’de ve Medine’deki ikametleri göz önünde bulundurulduğunda vahyin müddeti yaklaşık olarak yirmi üç yıldır. Bunun 12 yıl, 5 ay ve 13 günü Mekke’de; 9 yıl, 9 ay ve 9 günü de Medine’de geçmiştir.⁹⁵ Bunlar cem’ edildiği zaman vahiy süresinin 22 yıl, 2 ay, 22 gün olduğu sonucuna varılır. Allahu a’lem!

Kur’an’ın İnzali ile İlgili İhtilaflar

Pek çok müfessir, Kur’an’ın, “Ramazan ayında” ve “mübarek bir gece” olan “Kadir gecesinde” Hz. Peygamber’e inzal edilmeye başladığı görüşüne katılmaktadır. Bunlardan bir kısmı, yukarıda da geçtiği üzere, Duhan suresinin ilk ayetlerini delil göstererek Kur’an’ın Şaban ayının yarısında / on beşinci gecesinde; bir kısmı da Ramazan ayında ve Kadir gecesinde dünya semasına toplu halde indirildiğini iddia etmektedir. Bu anlayışa göre, Bakara suresinin 185. ayetine rağmen, Ramazan ayının bu en mübarek gecesinde Hz. Muhammed’e hiç bir şey indirilmemiştir!⁹⁶ Eğer Duhan suresindeki “*Biz onu mübarek bir gecede indirdik...*” ayetinden maksat Kadir gecesi ise, bu konuda hiçbir ihtilafa mahal kalmamaktadır. Yok, maksat Şaban ayının on beşinci gecesine rastlayan Berat gecesi ise, o takdirde Kur’an’ın bir Berat gecesinde bir de Kadir gecesinde olmak üzere iki defa indirilmiş olduğu söylenmiş olmaktadır. Hiç şüphe yok ki bu iddianın, elbette ya ilgili ayetlerle telifi (!) veya başka ayetlerle desteklenmesi gerekmektedir...

93 Tekvir, 81/19/21.

94 İbn Atiyye, *Muharrerü'l-Veciz*, (el-Mektebetü’s-Şamile)’den...; Bağavî, Ebû Muhammed el-Huseyn, b. Mes’ud (ö. 516), *Mealimu’t-Tenzil*, Hindistan, 1269, (el-Mektebetü’s-Şamile)’den.; Zemaşşerî. Keşşaf, IV/273’de Şa’bî’nin, Kadir gecesinde inzal edilmeye başladığını nakletmiştir. İbn Hacer de Buhârî’nin Şerhin’de bu kanaatini açıklamıştır. (Bkz. Suyutî, İtkan, I/40)

95 Zerkani, *Menahilü'l-İrfan*, I/44, 45.

96 Reşid Ruza, *Tefsiru'l-Kur’ani'l-Hakim* (Tefsiru'l-Menâr), II/161.

Kur'an'ın Kadir gecesinde indirildiği görüşünde olan müfessirler de birbirinden farklı iki görüş ileri sürmüşlerdir. Bir görüşe göre, Kur'an, önce Kadir Gecesinde Levh-i Mahfuz'un bulunduğu yedinci semadan alınıp dünya semasına, "el-beytü'l-izze" adı verilen yere⁹⁷ toplu halde indirildi. Sonra da Cibril, buradan "seferetin kiramin berereh" şeklinde nitelendirilen yazıcı ve elçi meleklerin elleriyle yirmi gecede yazdıkları nüshaları yirmi veya yirmi üç yılda peyderpey Hz. Peygamber'e inzal etti.⁹⁸ Başka bir görüşe göre ise, Kur'an Ramazan ayında ve mübarek bir gece olan kadir gecesinde Hz. Peygamber'in kalbine toplu halde indirildi. Sonra da Cibril Kur'an'ı oradan bölüm bölüm / ceste ceste aldı ve Hz. Muhammed'e okuyarak inzal etti. Bazılarına göre ise Kur'an o mübarek gecede Peygamber'in kalbine inzal edilmeye başladı...⁹⁹

Doğrudan doğruya ayetlerden değil, kimi sıhhati tespit edilmemiş rivayetlerden kimi ortaya atılan tezlerden kimisi de ayetlerin yorumu olarak belirtilen görüşlerden kaynaklanan bu ihtilaflar asırlardır süregelmektedir. Biz bunlardan tespit edebildiklerimizi, burada özet halinde sıralayıp değerlendireceğiz. Ancak, önce, Kur'an'ın inzali ile ilgili ayetlere ve onlarda ihtilafa konu olan metinlere bir göz atmakta fayda görmekteyiz.

Kur'an'ın İnzali ile İlgili Ayetler ve İhtilaf Noktaları

Kur'an'da Kelamullah'ın inzal edildiği zamanı belirten üç ayet mevcuttur. Tüm tartışmalar da bu üç ayet ve bunlarla ilgili rivayetler çerçevesinde cereyan etmektedirler. O sebeple bu ayetleri yakından tanımak durumundayız. Bu ayetlerin metin ve mealleri şöyledir:

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ / "Ramazan ayı, insanlara doğru yolu gösteren ve doğruyu eğriden, hakka batıldan ayırt edip açıklayan Kur'an'ın indirildiği aydır..."

...إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ...¹⁰⁰ "Şüphesiz Biz onu, kadir gecesinde indirdik..."¹⁰⁰

حَمِّ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ / "Ha mîm... Kitab-ı Mübîne yemin olsun ki Biz onu mübarek bir gecede indirdik..."¹⁰¹

Bu üç ayete göre Kur'an, "Ramazan ayında...", "Mübarek bir gecede...", "Bin aydan daha hayırlı olan Kadir gecesinde" indirilmiştir. Bu konuda hiçbir ihtilaf söz konusu değildir; müfessirler de bu hususta ittifak halindedirler.

Kur'an'ın indirildiği günün Pazartesi günü olduğu da, Müslim'in Hz. Peygamber'den naklettiği şu hadis ile sabittir: "Peygamber Efendimize pazar-

97 Bkz. Zerkeşi, *Burhân*, I/322; Suyûtî, Celâluddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (v. 911/1505), *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrût, 1973., I/130.

98 Suyûtî, *İtkân*, I/40.

99 Bkz. Zerkeşi, *Burhân*, I/322; Suyûtî, *İtkân*, I/40; Zerkanî, *Menahilü'l-İrfân*, I/42.

100 Kadr, 97/1.

101 Duhân, 44/1-3.

tesisi günü oruç tutmanın gerekçesi veya sevabı soruldu. O da cevabında şöyle dedi: Ben o gün doğdum ve bana Kur'an o gün indirildi..."¹⁰² Demek ki Kur'an Ramazan ayı içerisindeki bir pazartesi gününe rastlayan kadir gecesinde indirilmiştir. Fakat bunun Ramazan'ın kaçınıcı pazartesi olduğu – ne hikmetse! – bilinmemektedir! İnzal tarihi ayetlerde de açıklanmamıştır.

Kur'an'ın İnzal Edildiği Tarih Hakkındaki İhtilaf

Farklı rivayetler olmakla birlikte, kabule şayan addedilen bir rivayete göre, Allah'ın Resulü, Kadir gecesini Ramazan'ın son on gününde arayın, buyurmuştur... Bu günün Ramazan'ın 17. günü olması ihtimali kuvvetlidir, diyenler olduğu gibi 24 veya 27. günün gecesinde indirildiğini söyleyenler de vardır.¹⁰³ Oysa böylesine harikulade bir olayın gününü Hz. Peygamber'in unutmaması mümkün değildir! İddia edildiği gibi, ona Allah tarafından unutturulmuş (!) olsa bile, ilk Müslümanlardan Hz. Hatice, Hz. Ali, Hz. Zeyd b. Harise ve Hz. Ebu Bekir, Hz. Osman'ın... unutmaması lazımdı; en azından birisinin zann-ı galip ile de olsa şu gündü demesi gerekirdi!! Bu hayret verici hususa sadece dikkat çekmekle yetinip tekrar konumuza dönmek istiyoruz.

Kur'an'ın indirildiği tarih hakkında Taberî'nin naklettiğine göre, Katade demiştir ki, suhuf İbrahim'e Ramazan ayının ilk gecesinde, Tevrat altıncı, Zebur on altıncı, İncil on sekizinci, Kur'an ise yirmi dördüncü gecesinde indirilmiştir. İbn Atiyye'ye göre de Tevrat Ramazan ayının evvelinde, İncil ortasında, Zebur da onun gibi ortasında indirildi. Kur'an-ı Kerim ise Ramazan'ın sonunda Kadir gecesinde indirilmiştir. İbn Atiyye sözlerine şu cümle ile tamamlamıştır: Cumhurun kanaatine göre Kur'an Kadir gecesinde indirilmeye başlamıştır.¹⁰⁴

Görüldüğü üzere, Kadir Gecesinin Ramazan ayının hangi gününe rastladığı hariç, Kur'an'ın indirildiği ay ve geceyle ilgili olan ilk iki ayetin anlaşılması konusunda herhangi bir ihtilaf yoktur. Ancak yukarıda da değinildiği üzere, üçüncü ayette ihtilaf vardır. Bu ayetteki "Biz onu mübarek bir gecede indirdik..."den maksat, bazı ilim adamlarına göre Şaban ayının on beşinci gecesine rastlayan Berat gecesidir.

Söz konusu ayetlerde ihtilaf, yalnız Kur'an'ın hangi ayda indirildiği hususunda değil, Kadir gecesinde Kur'an'ın nereye indirildiği konusu da ihtilaflıdır. Çünkü ilk iki ayette Kur'an'ın Ramazan ayında ve o ayda bulunan kadir gecesinde indirildiği açık ve nettir. Tartışılan husus ise, indirildiği mekândır;

102 Müslim, Ebû'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc el-Huşeyri en-Nisâburî (v. 261/874), *es-Sahih*, Tahkik: Muhammed Fuad Abdülbâkî, Kahire, 1955, Savm, 1162. Ebû Dâvûd, Süleyman b. El-Eş'as es-Sicistânî, el-Ezdi, (v. 275/888), *es-Sünen*, (Tahkik: İzzet Ubeyd ed'-De'as), Şam, 1969., Savm, 53. Hz. Aişe'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber Pazartesi günü vefat etmiştir. (Buharî, Cenâiz, 94).

103 Bkz. Keskiöğlü, Osman, *Nüzulünden Günümüze Kur'an-ı Kerim Bilgileri*, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, Ankara, 1989, s.31.

104 Bkz. İbn Atiyye, *Muharrerü'l-Veciz*, (el-Mektebetü's-Şamile)'den.

bu mübarek gecede Kur'an, iddia edildiği gibi, Levh-i Mahfuz'dan dünya semasına mı indirildi, yoksa Hz. Peygambere mi? Asıl üzerinde durulması gereken konu budur.

Kur'an'ın "Ramazan ayında", Mübarek bir gece" olan "Kadir gecesinde" indirildiği yer hususunda üç farklı görüş bulunmaktadır. Bunlardan biri Kur'an'ın kadir gecesinde "dünya semasına" "el-beytü'l-izze" denilen yere, ikincisi Cibril'e, üçüncü görüşe göre de "Hz. Peygamber'in Kalbine" toptan indirildiği şeklindedir.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Kur'an'ın "Ramazan ayında", Mübarek bir gece" olan "Kadir gecesinde" "dünya semasına" indirildiği hakkındaki görüş, İbn Abbas'dan nakledilen şu dört rivayete dayandırılmaktadır:

1. Hakim'in Müstedrek'inde, Said İbn Cübeyr'in İbn Abbas'dan şöyle dediğini nakletmiştir: Kur'an Zikr'den çıkartıldı, sonra dünya semasında el-beytü'l-izze'ye konuldu. Cibril de onu Nebi'ye (s.a.v.) indirmeye başladı."¹⁰⁵ Rivayeteki "zikr"den maksat Levh-i Mahfuz olmalıdır.

2. Neseî, Hakim, Beyhakî, Ebu Davud İbn Ebî Hind tarikiyle İkrime'den, o da İbn Abbas'dan nakletmiştir. İbn Abbas demiştir ki: "Kur'an, Kadir gecesinde bir defada ve toplu olarak dünya semasına indirildi. Bundan sonra da yirmi yılda bölüm bölüm inzalı devam etti..."¹⁰⁶

3. Hakim, Beyhakî ve başkaları Mansur tarikiyle... İbn Abbas'dan bir de şöyle nakletmişlerdir: "Kur'an bir defada ve toplu olarak dünya semasına indirildi. Sonra da (belli) yıldızların semada(ki yerlerinde) peş peşe görünmeleri gibi Allah Resülü'ne birbirinin peşi sıra indiriyordu."¹⁰⁷

4. İbn Merduye ve Beyhakî İbn Abbas'dan nakletmişlerdir. Atiyye el-Esved ona sordu ve dedi ki: Allah Teala'nın "şehru ramazan ellezî ünzile fihî'l-Kur'ân" ve "İnnâ enzelnâhü fi leyleti'l-Kadri" ayetleri benim kalbime bir şüphe düşürdüler. Oysa bu Şevval'de, Zilka'de'de, Zilhicce'de, Muharrem'de, Safer ve Rebi' ayları gibi başka aylarda da indirildi? İbn Abbas dedi ki: Muhakkak ki Kur'an Ramazan ayında, Kadir gecesinde bir defada ve toplu halde dünya semasına indirildi. Sonra da belli yıldızların semada(ki yerlerinde) peş peşe göründükleri gibi Allah Resülü'ne diğer aylarda ve günlerde indirildi."¹⁰⁸

Farklı ifadelerle nakledilmiş olmakla birlikte bu dört rivayette, Kur'an, önce Ramazan ayında ve Kadir gecesinde dünya semasına toplu halde indirildiği, sonra da Cibril vasıtasıyla Hz. Peygamber'e muhtelif aylar ve günlerde bölüm

105 Zerkeşi, *Burhan*, I/229. Zerkani, *Menahilü'l-İrfan*, I/37.

106 Hâkim, *Müstedrek*, II/222; İbn Kesir, *Tefsir*, I/205; Zerkeşi, *Burhan*, I/228; Suyûti, *İtikan*, I/40; Zerkani, *Menahilü'l-İrfan*, I/37.

107 Zerkani, *Menahilü'l-İrfan*, I/38.

108 Zerkani, *Menahilü'l-İrfan*, I/38.

bölüm inzalinin devam ettiği söylenmiştir. Bu rivayetleri sahih, hatta merfu hükmünde “Mevkuf Hadis” kabul edip benimseyen müfessirlerin büyük çoğunluğu, düşüncelerini bu rivayetler üzerine kurmuş ve şöyle açıklamışlardır: Kur’an, “Ramazan ayında”, “Mübarek bir gece” olan “Kadir gecesinde”, sefere adı verilen değerli yazıcı melekler tarafından Levh-i Mahfuz’dan alınarak temiz sayfalara yazıldı ve dünya semasında *el-beytu’l-izze*, bir başkasına göre, *el-beytü’l-ma’mur*¹⁰⁹ adı verilen yere toplu halde indirildi. Cibril, dünya semasındaki *el-beytu’l-izze*’den, bölüm bölüm aldığı ayetleri yirmi, yirmi üç veya yirmi beş yılda Hz. Peygamber’e nakletti...¹¹⁰

Zerkeşî’nin kaynak belirtmeden naklettiği bir görüşe göre Kur’an, yirmi yılda ve yirmi kadir gecesinde dünya semasına indirildi. Sonra, şanı Yüce olan Allah’ın, her senenin her kadir gecesinde indirilmesini takdir ettiği ayetler Cibril tarafından alınarak peyderpey Resulullah’a (s.a.v.) inzal etti...¹¹¹

Ramazan ayının yirmi yedinci gecesi olan Kadir gecesinde, o yıl boyunca indirilecek olan ayetler Levh-i Mahfuz’dan alınarak dünya semasındaki *el-beytu’l-izze* adı verilen yere indirilir; Cibril de onları, oradan bölüm bölüm alır ve yıl boyunca Hz. Peygambere inzal ederdi...¹¹²

Suyûtî’nin Maverdî’ye ait olarak naklettiği görüşe göre Kur’an, Levh-i Mahfuz’dan sefere adı verilen değerli yazıcı melekler tarafından istinsah yoluyla alınarak yirmi gecede bölümler halinde Cibril’e intikal ettirildi; Cibril de, yirmi yılda Hz. Peygamber’e bölüm bölüm indirdi.¹¹³

İmam Matürîdî’ye göre, Kur’an, “Ramazan ayında”, “Mübarek bir gece” olan “Kadir gecesinde”, Levh-i Mahfuz’dan alınarak toptan Hz. Peygamber’in kalbine indirildi. Cibril de oradan aldığı ayetleri Hz. Peygamber’e yirmi kûsûr yılda inzal etti...¹¹⁴

İslam ilim adamlarından bir kısmı ise, “Kur’an’ın tümü, ilk önce semavatın en alt tabakasına indirilmiş, sonra da ihtiyaç hâsıl oldukça, o ihtiyaca cevap verecek sözlere dönüşmüş” olduğu kanaatindedirler. İmam Gazzalî, Şah Ve-

109 Kur’an’da El-Beytü’l-Ma’mur: “*Tur’a, işlenmiş ince deri üzerine satırlar hâlinde yazılmış kitaba “el-Beytü’l-Ma’mur”a, yükseltilmiş tavana, kaynayıp coşan denize yemin olsun ki,*” (Tur, 52/1-6).

Beytü’l-Ma’mur hakkında kaynaklarda şu bilgi verilmiştir: *el-Beytü’l-Ma’mur*, imar edilmiş ev anlamındadır. Buharî’nin naklettiği bir hadise göre, *el-Beytü’l-Ma’mur*, gök ehlinin Kâbe’sidir. Resulullah (s.a.v.) demiştir ki, Miraç hadisesinde yedinci semayı geçtikten sonra *el-Beytü’l-Ma’mur’a* yükseltildim; her gün oraya yetmiş bin meleğin girdiğini ve yeryüzündeki insanların Kâbe’lerini tavaf ettikleri gibi, onların da orayı tavaf ettiklerini gördüm. (Buharî, *Tefsir*, Tur:1; İbn Kesir, *Tefsir*, VII/403).

110 Taberî, *Camîu’l-Beyan*, XXX/166; Zerkeşî, *Burhân*, I/228, 229; Suyûtî, *Itkan*, I/40.

111 Bkz. Razî, *Mefatihü’l-Ğayb*, VI/85; Zerkeşî, *Burhan*, I/228.

112 Bkz. Zerkeşî, *Burhân*, I/228.

113 Bkz. Suyûtî, *Itkan*, I/40; Zerkanî, *Menâhilü’l-İrfan*, I/42.

114 Mütürîdî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmid. *Te’vilâtü Ehlî’s-Sünneh* (thk. Fatma Yusuf el-Haymî), Beyrut, 2004, V/495.

İyyullah Dihlevî ve Fazlur Rahman'a göre, "semavatın en alt tabakasından maksat Peygamber'in kalbidir.¹¹⁵ Allah Kur'an'ı, arada hiçbir vasıta olmaksızın doğrudan Peygamberin kalbine indirmiştir.

İmam Gazzalî, *el-Me'arifu'l-Aklyye* adlı risalesinin "Allah'a Nispet Edilen Yazı ve O'nun Yazma Halleri" bahsinde şöyle demiştir: "İkinci mertebe, hikmetin latifelerini ve kelimenin anlamlarını peygamberlerin kalplerine vahiyle, evliyanın kalplerine ise ilhamla bırakmasıdır. Onlar da anlatma ve öğretmeyle olur..."¹¹⁶

Bu anlayışa göre Kur'an Peygamber'in kalbine doğrudan ve mana olarak indirilmiştir lafız olarak değil.¹¹⁷ O nedenle "Kur'an'daki harfler, Allah'ı tenzih amacıyla Allah'a nispet edilmez. Kur'an'daki harflerin, Şari'nin (as) nefsinden olduklarından, onun değerli ve temiz lafzına girdiklerinden ve peygamberin her şeyinin Hayy, Kayyum ve Kadim olan Allah'ın nuruyla aydınlanmış olduğundan kuşku duymayız..."¹¹⁸ Bu anlayış sahiplerinden bazısına göre Cibril'in harici bir varlığı yoktur, belki de Peygamber'in kalbine inen ruh odur.¹¹⁹

Şa'bî ve İbn İshak'a göre Kur'an, "Ramazan ayında", "Mübarek bir gece" olan "Kadir gecesinde" Cibril vasıtasıyla Hz. Peygamber'e indirilmeye başladı.¹²⁰ Mücahid ve Dehhak tarafından da belirtilen bu görüş, Muhammed Abduh, Seyyid Kutub, İzzet Derveze... gibi çağdaş müfessirler tarafından da benimsenmektedir...¹²¹ Kurtubî tefsirinde Şa'bî'nin "el-ma'nâ: innâ ibtede'nâ inzalehu fi leyleti'l-gadr" sözünü naklettikten sonra "kile" sözcüğüyle diğer görüşleri nakletmiştir. Bu ifade ve üslup, Kurtubî'nin de Şa'bî ve İbn İshak gibi düşündüğünü gösterir.¹²² İzzet Derveze de aynı düşüncede olan çağdaş müfessirlerdendir...¹²³

115 Bkz. Fazlur Rahmân, *Ana Konularıyla Kur'an*, Fecr Yayınevi, Ankara, 1987, s. 209.

116 Gazzalî, *el-Me'arifu'l-Aklyye*, s. 66.

117 Bkz. Fazlurrahmân, *Ana Konularıyla Kur'an*, s. 210, 211.

118 Gazzalî, *el-Me'arifu'l-Aklyye*, s. 77.

119 Fazlur Rahmân, "Peygamber'in içinde değil, bizzat Allah tarafından indirilmiştir" dediği bu Ruh hakkında şöyle demiştir: "Herhalde Ruh, Peygamber'in kalbinde oluşan ve ihtiyaç olduğu zaman vahiy şekline dönüşen bir kuvve veya bir duyu veya bir araç olarak yorumlanabilir (Ana Konularıyla Kur'an, s. 210). Fakat aynı kişi, bir-kaç sayfa beride Necm Süresinin 1-18. âyetlerini yorumlarken bir vahiy olayından bahsedildiğini ve bu olayda Peygamber'in Cebraili iki defa gördüğünü, bu görme esnasında Peygamber'in yükselmediği, fakat Cebrail'in indiğini anlatırken(s. 198 vd.); bir-kaç sayfa ötede ise, "Ey Muhammed, vahiy tekrarlamak için acele ile dilini kıpırdatma!..." (Kıyâme, 75/16-19) âyetlerini yorumlarken: "Bu durum zorunlu olarak vahiy Elçisinin, vahiy olayından ve Peygamber'in kehdi şuurulu şahsiyetinden tamamen ayrı olduğunu gösterir" demiştir... (Bkz. s. 214, 215) Anlaşıyor ki, Hz. Muhammed'e Kur'an'ın inzalinde /vahiy olayında Ruh, Ruh'u'l-Kudüs, Ruh'u'l-Emin olarak da isimlendirilen Cebrail, harici bir varlık olarak Elçilik görevi yapmaktadır..."

120 Bkz. Zemahşerî, *Keşşaf*, I/ 336, Kurtubî, *el-Cami' li Ahkami'l-Kur'an*, XX/130.

121 Bkz. Reşid Rıza, *Tefsiru'l-Menâr*, II/162; Seyid Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'an*, (çev. Salih Uçan, V. İnce, M. Yolcu, İ. Türk, İ. Balcı), İstanbul, 1991, X/524; Derveze, *et-Tefsiru'l-Hadis*, Suriye, 1962, I/242.

122 Kurtubî, *el-Cami' li Ahkami'l-Kur'an*, XX/130.

123 Derveze, *et-Tefsiru'l-Hadis*, Suriye, 1962, I/242.

Görülüyor ki, İslâm ilim adamları, Ramazan ayında ve Kadir gecesinde Kur'an'ın indirildiği yer ve indiriliş biçimi hakkında ihtilaf halindedirler. Bunlardan bir kısmı, Kur'an'ın tamamının, bir kısmı ise, sadece bir yılda indirilecek bölümünün el-beytü'l-izze'ye inzal edildiği; bir kısmı Cibril'e, bir kısmı da doğrudan Hz. Peygamber'in kalbine toptan ve bir defada mana olarak indirildiği kanaatindedirler. Bazı müfessirler ise Kadir gecesinde Hz. Peygamber'e indirilmeye başladığını söylemiştir. Görünen odur ki, Kur'an'ın kavramları ve meseleleri senet ve metin tenkidi yapılmamış rivayetlere ve Kur'an'dan uzak indî görüşlere dayalı olarak tartışıldığı sürece bu ihtilaflar ilâ nihâye devam edecektir. Çünkü aşağıda görüleceği üzere bu konudaki görüş ayrılıklarının asıl sebebi Kur'an değildir.

Kur'an'ın İnzali Hakkındaki Tüm İhtilafların Sebepleri

Yapmış olduğumuz bu tespitlerden edindiğimiz intibaa göre, Kur'an'da mensuh ayetler meselesinde olduğu gibi¹²⁴, bu meselede de ihtilafların asıl kaynağı – önsöz'de de işaret edildiği üzere - Kur'an değildir. Hz. Peygamber de değildir. Kanaatimizce ihtilafların asıl sebebi bu konuda nakledilen ahad haberler ve şahıslara özgü ve birçoğu mesnetsiz görüşlerdir. Şayet bu iki faktör olmasa, konu zannedildiği gibi müphem değildir. Aşağıda görüleceği gibi konuyu anlaşılabilir hale getiren ahad haberlere dayalı açıklamalar ve ortaya atılan zannî düşünce ve teorilerdir...

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Kur'an'ın inzali konusundaki ihtilaflar, ikisi Resulullah'a (s.a.v), biri İbn Abbas'a (ra.) dayanan dört farklı rivayete, bir de *Kur'an, inzal ve tenzil* kelimelerine yüklenen özel manaya dayanmaktadır. Şöyle ki:

Hadisler

Celalüddin es-Suyutî, *el-Itkan fî Ulumi'l-Kur'an* adlı eserinde Beyhakî'den Resulullah'ın (s.a.v.) şu iki hadisini nakletmiştir:

- "Kur'an, tek bir defada dünya semasına indirildi, bundan sonra Cenab-ı Hak, onu bana, bölünmüş ayetler hâlinde inzal etti."¹²⁵

- "Kur'an bana, bir defada ve toplu halde indirildi."¹²⁶

Hadis olarak nakledilen bu iki rivayetin birinde Resulullah (s.a.v.), Kur'an'ın dünya semasına, diğerinde ise kendisine toptan indirildiğini söylemektedir!..

İbn Abbas (ra) Rivayeti

İbn Abbas'dan (ra) gelen rivayete hemen hemen tüm tefsirlerde yer verilmiş ve o doğrultuda görüşler şekillenmiştir. Biz bu rivayetin dört farklı varyantı-

124 Bkz. Duman, M. Zeki, *Kur'an'da Nesh Meselesine Eleştirel Bir Yaklaşım*, Bilimnâme, yedinci yıl, 2009/2'de yayımlanacak.

125 Bkz. Suyutî, *el-Itkan*, I/80 (Beyhakî ve Ebi Şeybe'den naklen).

126 Bkz. Suyutî, *el-Itkan*, I/40 (Beyhakî ve Ebi Şeybe'den naklen).

nı yukarıda birinci maddede nakletmiştik. O rivayetlerde söylenmek istenen şudur: Kur'an ilk önce dünya semasına, el-beytü'l-izze tabir edilen yere toplu halde indirildi. Sonra da Cibril oradan aldığı pasajları yirmi üç yılda peygambere vahyetti...

“Kur'an”, “inzal” ve “tenzil” Teorileri

Kur'an'ın toplu halde indirildiği iddiasını desteklemek üzere ileri sürülen ikinci delil / teori ise, yukarıda metin ve meallerini naklettiğimiz üç ayette açık ve kapalı olarak geçen “Kur'an”, “inzal” ve “tenzil” kelimeleridir.

İddiaya göre, “Kur'an” kelimesi, Kur'an-ı Kerim'in tümüne verilen addır. Bu ayetlerde de Kur'an'ın tümü kast edilmiştir. Bu anlayış sahiplerine göre, Bakara suresinin 185. ayetinde indirilen şeyin *Kur'an* olduğu açıkça ifade edilmiştir. Duhan ve Kadr surelerinde ise, *enzelnâhu* cümlelerindeki *hu* zamirleriyle de Kur'an kastedilmiştir. Bu konuda hiçbir ihtilaf yoktur... Kur'an ise, Hz. Muhammed'e indirilen ayetlerin bütününe verilen addır. Bundan da anlaşılıyor ki, Kur'an, kadir gecesinde Hz. Muhammed'e bir defada toptan indirilmiştir. Eğer bu ayetlerin üçünde de, toptan değil de, ondan bir bölümün indirildiği kastedilmiş olsaydı, “Ramazan ayı Kur'an indirildiği aydır...” denilmez, sözgelimi, Kur'an'ın indirilmeye başlandığı aydır, denilirdi... İnzal kelimesindeki, bir şeyi bir yere toptan indirmek, anlamı da bu görüşü desteklemektedir. Mesela Rağıb el-İsfehani bu tezi savunulardanandır.

Deniliyor ki, *inzal* ve *tenzil* kavramları hakkındaki tartışmayı, ilk başlatan Rağıb el-İsfehani'dir. Onun, *el-Müfredât fi Garibi'l-Kur'an* adlı eserinde yaptığı tartışmanın özeti şöyledir: *Nezele* ve *enzele* aynı mânâda olup, ikisi de bir şeyi yukarıdan aşağı indirdi anlamındadır. Bu da Kur'an ve yağmur gibi nimetin, ya kendisini veya “*Demiri indirdik*”¹²⁷ ve “*Elbise indirdik...*”¹²⁸ ayetlerinde olduğu gibi, sebeplerini ve onu elde etme bilgi ve kabiliyetini size verdik, lütfettik anlamındadır... Kur'an ve Melaikenin tavsif edildiği ayetlerde geçen, *inzâl* ile *tenzil* kelimeleri arasında anlam farkı vardır. *Tenzil*, indirilmesi işaret edilen yere bir şeyin, ayrı ayrı ve farklı zamanlarda indirilmesine mahsustur; *inzâl* ise, geneldir... Meselâ “*Nezzelnahu tenzilâ*”¹²⁹; “*İnnâ nahnu nezzelnâ'z-zikra...*”¹³⁰ “*lev lâ nuzzile aleyhi'l-kuranü cümleten vahideten...*”¹³¹ gibi ayetlerde, Kur'an'ın zamanla, bölüm bölüm indirildiği ifade edilmiştir... “*Biz onu kadir gecesinde indirdik...*” ayetinde ise, *tenzil* değil, özellikle *inzal* lafzı kullanılmıştır. Zira rivayet edilmiştir ki Kur'an, dünya semasına bir defada ve toptan indi, sonra da oradan Peygamber'e peyderpey indirildi...¹³² Rağıb'ın bu görüşü,

127 Hadid, 57/25.

128 A'raf. 7/26.

129 İsra, 17/106.

130 Hier, 15/9.

131 Furkan, 25/32.

132 Bkz. Rağıb, *Müfredat*, 'NZL' mad. s. 488, 489.

onun çağdaşı olan Bağavî'nin tefsirinde de yer almış,¹³³ daha sonra diğer tefsirlere intikal etmiştir...¹³⁴

Görülüyor ki, bu ikinci delilin kaynağı da, doğrudan doğruya Kur'an değil, ilgili ayetlerin farklı yorumları, nakledilen rivayetler ve kişisel görüşlerdir. Oysa Kur'an'ın inzal şekli, Resulullah'ın dışındakiler için gaypla ilgili bir konudur. Bu konuda Kur'an veya Hz. Peygamber'in haber vereceği sahih bir hadise itibar edilmesi gerekirdi. Doğrudan doğruya bu iki kaynaktan gelmeyen veya bunlar tarafından bir biçimde desteklenmeyen çelişkili görüşler, sahabeden nakledilmiş de olsa veya pek çok kaynaktan yer alan ve pek çok ilim adamının benimsediği görüş de olsa, bu konuda tartışmayı sona erdirici olamaz; nitekim olamamıştır da... Zira görüş sahipleri bu görüşlerini Kur'an ve sahih bir hadisle destekleme ihtiyacı bile duymamışlardır! Kur'an'da ve Resulullah'tan mervi sahih bir hadiste *el-beytü'l-izze*'den söz edilmemiştir. Ne Uzay Biliminde ne de mana âleminde böyle bir mekân mevzubahistir! Böyle bir yerin mevcudiyeti asıl kaynaklarca desteklenmediği gibi, İbn Abbas'ın, bu ismi nereden aldığı da kesin olarak bilinmemektedir...¹³⁵

Bazı tefsirlerde Kur'an'ın toptan indirildiği mekân olarak *el-beytü'l-ma'mur* adı geçmektedir. Bu, Kur'an'da geçen bir isimdir, fakat çoğunluğun kanaati *el-beytü'l-izze* olduğu için bu görüşe pek itibar eden olmamıştır. Çünkü *el-beytü'l-ma'mur* isminin geçtiği ayette kast edilen şey başkadır.¹³⁶

Tüm İhtilafların Kaynağı Olan Görüş, Rivayet ve Teorilerin Değerlendirilmesi

Kur'an'ın iki ayrı zamanda indirildiği anlamına da gelen, Şaban ayında, Berat gecesinde *el-beytü'l-izze* denilen yere toptan indirildiğini iddia edenlerin bu görüşü asla kabul edilemez. Zira bu iddia, iki sebepten ötürü Kur'an'a aykırıdır. Birincisi, Kur'an'da bu düşünceyi destekleyen hiçbir ayet olmadığı gibi, Resulullah'tan (s.a.v.) nakledilmiş sahih bir hadis de mevcut değildir. Salt, görüş sahiplerinin tahminlerine dayalı bir düşünce, ayete getirilen dayanaksız bir yorum... İkincisi ise, Kur'an ister toplu halde indirildi denilsin, ister Hz. Peygamber'e ilk defa indirilmeye başlandı... her iki durumda da "Ramazan ayında..." ve "Kadir gecesinde..." indirildiği iki ayette son derece açık ve nettir... O sebeple Kur'an Şaban ayında ve Berat gecesinde indirilmiştir sözünün ciddiye alınır bir yanı bulunmamaktadır. Ne yazık ki nakilci müfessirler ve vazirler bunu, Şaban ayının on beşinci gecesine rastlayan Berat gecesinde bilerek

133 Bkz. Bağavî, Ebû Muhammed el-Huseyn, b. Mes'ud (ö. 516), *Maâlimu't-Tenzil*, (el-Mektebetü's-Şamile)'den.

134 Geniş bilgi için bkz. Özgel, İshak, *Kur'an'ın Üç Aşamalı Nüzûlü Anlayışının Lügavî Temelleri Üzerine Bir Değerlendirme*, Arayışlar, yıl: üç, sayı: 5-6, 2001, s. 89-114.

135 Bkz. Nasr Hamid Ebu Zeyd, *İlahî Hitabın Tabiatı* (çev. Mehmet Emin Maşah), Ankara, 2001, s. 130 ve 132; Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, 1988, I/307.

136 Bkz 19 No'lu Dipnot.

veya bilmeyerek kullanılmaktadırlar. Bu da ilim adına gerçekten üzüntü verici bir durumdur!

İndirildiği Mekân Hakkında İhtilaf...

Hadisler...

Beyhaki'nin Resulullah'tan hadis olarak naklettiği bu iki rivayet, bize göre, ayetlerdeki kısmi bir müphemiyeti gidermeleri bir yana, aksine iyice derinleştirmektedirler. Belki de müfessirlerin ekseriyeti bu yüzden görüşlerini bunlarla destekleme ihtiyacı duymamışlardır... Çünkü bu hadisler (!) Kur'an'ın indirildiği yer hususunda birbirleriyle çelişkilidirler. Rivayetin birinde Resulullah (s.a.v.), Kur'an'ın dünya semasına, diğerinde ise kendisine toptan indirildiğini söylemektedir. Resulullah'ın birbirinden bu derece farklı bu iki sözü söylemiş olduğu düşünülemez. Kaldı ki, bu sözün ikisini birden kabul etmek imkânsızdır; aralarını telif etmek ise hiç mümkün değildir. Belli ki bu iki rivayetten birisi, en azından lafız yönünden sahih değil veya eksiktir! Zaten kaynakları aynı olan bu rivayetlerin senet ve metin yönünden sıhhatleri de tespit edilmiş değildir... Ayrıca bu iki rivayette, yine Beyhaki'den nakledilen İbn Abbas'ın rivayetinde ve tefsirlerde yer verilen *el-beytu'l-izze*'den de söz edilmemiştir...

Tefsirlerin hemen hepsinde yer verilen ve Kur'an'ın toplu halde Dünya semasına el-beytü'l-izze adı verilen yere indirildiği iddiasına yegâne mesnet teşkil eden bu rivayetin senet ve metin açısından tenkide ihtiyacı vardır. Zira İbn Abbas'ın böyle bir söz söyleyip söylemediği meşhurdur. Bu bilgiyi onun nereden aldığı bilinmemektedir! Acaba İbn Abbas, tefsir ilminde önemli bir sahâbi olarak bu bilgiyi doğrudan doğruya Kur'an'dan mı elde etti veya Resulullah'dan (s.a.v.) mı aldı? Kendisine ilham mı edildi? Yahut kendi düşüncesi midir? Biz bu sorulara, rivayeti nakleden kaynaklarda cevap olabilecek herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Dolayısıyla "Gerçek adına hiçbir şey ifade etmeyen zana"¹³⁷ dayalı bir görüş Kur'an'ın söylediği bir gerçeği değiştiremez.

"Kur'an" kelimesinin, Kur'an-ı Kerim'in tümüne verilen ad olduğu ve Bakara suresinin 185. Ayetinde açık, Kadr ve Duhan surelerindeki ayetlerde ise mercii Kur'an olan "hu" zamirleriyle Kur'an'ın bütünü'nün kast edildiği, iddiasının da Dil ve Kur'an açısından desteklenmesi imkânsızdır. Zira Arapçada "kur'an" kelimesi "k-r-e" kökünden mastar olup okumak anlamındadır. Aynı zamanda okunan şeye isim olarak da kullanılmaktadır. Mesela: *وَقَرَأْنَا فَرَقَانَهُ لِنَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْتَبٍ وَنَزَّلْنَاهُ نَنْزِيلًا* / "Biz, onu insanlara dura dura okuyasın diye okuma parçalarına / pasajlara ayırdık ve bölüm bölüm inzal ettik."¹³⁸ / *فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيِّنَاتٍ* / "Kuşkusuz onu (senin kalbinde) cem etmek ve okumak Bize aittir; O hâlde, Biz onu okuduğumuzda sen onun oku-

137 Necm, 53/28.

138 İsra, 17/106.

nusunu takip et dinle... ¹³⁹; “Kur’an” kelimesi, Hz. Muhammed’e (s.a.v.) inzal edilen kitaba alem /özel isim olmuştur: ... وَأَوْحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لِأُنذِرْكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ / “Şu Kur’an bana, sizi ve kendisine ulaşan kimseleri uyarmam için vahyolunmuştur.”¹⁴⁰ ayetinde olduğu gibi.¹⁴¹ Tıpkı Hz. Musa’ya verilen kitaba Tevrat, Hz. İsa’ya verilene de İncil adı verildiği gibi...

Kitap kelimesi gibi¹⁴², kur’an kelimesi de Kelamullah’ın, yalnız bütününe değil, okunan her şeye; Kur’an’dan bir ayete, uzun veya kısa bir suresine ve ondan herhangi bir cüz’e de Kur’an denilmektedir. Kur’an-ı Kerim’de bunun pek çok örneği bulunmaktadır. Mesela;

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ / “Kur’an okuyacağın zaman kovulmuş şeytandan Allah’a sığın!”¹⁴³ وَإِذَا فُرئِ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ / “Kur’an okunduğu zaman, ona kulak verip dinleyin ve de susun ki merhamet olununuz.”¹⁴⁴; قُلْ أَوْحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا / “De ki, ...Şu Kur’an bana, sizi ve kendisine ulaşan kimseleri uyarmam için vahyolunmuştur.”¹⁴⁵ / “De ki: “Cinlerden bir topluluğun, Kur’an’a kulak verip dinlediği ve şöyle söyledikleri bana vahyolundu...””¹⁴⁶

Bu ayetlerin hepsi de Mekke’de indirilmişlerdir. Oysa Kur’an’ın inzali Medine’de tamamlandı ve Hz. Ebu Bekir halifeliği döneminde bir kitap haline getirildi. Doğal olarak Kur’an’ın tamamından değil, yalnız o güne kadar indirilmiş olan kısmından söz ettikleri açıktır... İlk iki örnekte “Kur’an’ okuyacağın zaman...” ve “Kur’an okunduğu zaman...” denilirken Kur’an’dan bir cüzün kastedildiği de şüphe götürmeyecek kadar açıktır. Özellikle cinler, o hadisede Kur’an’dan bir bölüm / bir pasaj dinlemişlerdir, Kur’an’ın tamamını değil... Bu hususta daha pek çok örnek verilebilir, fakat biz bu teorinin gerçeği yansıtmadığı hususunda bu kadarını ikna edici buluyor ve bununla yetinmek istiyoruz.¹⁴⁷

Rağib el-İsfehânî’nin, “Kur’an ve melaikenin tavsif edildiği ayetlerde geçen, *inzâl* ile *tenzîl* kelimeleri arasında anlam farkı vardır. *Tenzîl*, indirilmesi işaret edilen yere bir şeyin, ayrı ayrı ve farklı zamanlarda indirilmesine mahsustur; *inzâl* ise, geneldir...” görüşü de kendi içerisinde tutarlı bir görüş sayılamaz. Çünkü onun: “*inzâl* ise, geneldir...” ifadesi, ortaya attığı bu tezde, Kur’an’daki, “Kur’an ve Melaikenin tavsif edildiği ayetlerde...” de olsa, inzal ve türevlerinin

139 Kiyame, 75/17, 18.

140 En’am, 6/19.

141 Bkz. Rağib. *Müfredat*, ‘KRE’ mad.

142 Bkz. Rağib. *Müfredat*, ‘KTB’ mad.

143 Nahl, 16/98.

144 A’raf, 7/204.

145 En’am, 6/19.

146 Cin, 71/1.

147 Bkz. Abdülbaki, Muhammed Fuad, *el-Mu’cemü’l-Müfrehes li Elfazi’l-Kur’an*, Beyrut, 1945. “KRE” mad.

geçtiği kelimelerin hepsini kapsadığı hususunda tam bir kanaat sahibi olmadığını gösterir. Kaldı ki bu teori, Kur'an tarafından da doğrulanmamaktadır. Nitekim şu ayetlerde inzal kelimesinin Kur'an'ın toptan indirildiği anlamını desteklemediği izaha gerek duyulmayacak kadar açıktır: Yahudilere:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا نُوْمِنُ بِمَا أَنْزَلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَاءَهُ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَهُمْ / "Allah'ın indirdiğine iman edin!" denilince: "Biz sadece bize indirilene inanırız." dediler ve yanlarındakini tasdik eden bir gerçek olmasına rağmen, ondan sonra geleni inkâr ediyorlar!..."¹⁴⁸ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ / "Ey Resülüm! Rabb'inden sana indirileni tebliğ et!..."¹⁴⁹ وَإِذَا سَمِعُوا مَا أَنْزَلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَى أَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ / Ayetle "söz konusu keşişler ve rahipler, Peygamber'e indirileni dinledikleri zaman hakkı tanıdıklarından ötürü onların gözlerinden yaşların boşaldığını görürsün..."¹⁵⁰

Hz. Peygamber'in Kalbine Toptan Ve Mana Olarak İndirildiği İddiası

Kur'an'ın Dünya semasına veya Hz. Peygamber'in kalbine toptan ve mana olarak indirildiği ve oradan Cibril tarafından alınıp yaklaşık yirmi üç yıl boyunca Resulullah'a inzal edildiği görüşüne gelince, bu iddia hem Kur'an ve hadislerle desteklenmemiş hem de mantıklı bir izahı yapılamamaktadır. Şayet Kur'an Dünya semasına veya Hz. Peygamber'in kalbine toptan indirilmiş ise, Yahudilerin ve müşriklerin itirazları karşısında toptan indirilmemesinin sebeplerinin açıklandığı gibi, neden bunun önemi, hikmeti veya gerekçesi de Kur'an'da açıklanmamıştır? Ayrıca Resulullah'ın kalbindeki mana Cenab-ı Allah'ın iradesiyle lafza ve nazma dönüştürülemez miydi? Cibril'e ne hacet vardı? Tabii ki bu soruların hiçbirisinin naslara dayalı cevabı yoktur; sadece bazı alimlerin, Kur'an'ın veya Resulullah'ın (s.a.v.) şerefini, yüceliğini beyan için... şeklindeki tahminleri bulunmaktadır. Kaldı ki, Kur'an'ı Hz. Peygamber'e inzal edenin Cibril olduğu ve Cibril'in Peygamber'e Kur'an'ı yirmi küsur yılda pasajlar halinde bölüm bölüm getirip okuduğu hakkındaki ayetlerle bu görüşün nasıl telif edilebileceği de düşünülmemiştir!

Kur'an'ın bir ruh veya mana olarak Peygamber'in kalbine indirildiği ve Cibril'in harici varlığının olmadığı düşüncesi de, yalnız bizim değil, cumhurun kanaatine aykırıdır. Zira Kur'an'ın tamamının, doğrudan değil, Cibril vasıtasıyla Hz. Muhammed'in kalbine pasajlar halinde indirildiği yönündedir. Ayrıca, ilgili ayetlerin¹⁵¹ bu manaya delaleti daha vazıhtır.

148 Bakara, 2/91.

149 Maide, 5/67.

150 Maide, 5/83.

151 Sözelimi: "O gecede Rablerinin izniyle melekler ve Ruh, her bir iş için inerler..." (Kadr, 97-4); Allah, "Melekleri Ruh ile kullarından dilediği kimseye indirir" (Nahl, 16/2); "Allah, emrinden olan Ruh'u dilediği kullarına indirir." (Mü'min, 40/15); "Muhakkak ki o (Kur'an), âlemlerin rabbinin indirmesidir; uyarıcılardan olman için onu senin kalbine, apaçık Arapça ile Güvenilir Ruh /Ruhu'l-Emin indirdi." (Şu'arâ, 26/192-195); "De ki: 'Allah'ın izniyle Kur'an'ı, kendinden öncekini doğrulayıcı, insanlara yol gösterici ve müjdeci olarak senin kalbine indirdiği için kim Cebrail'e düşman olursa, bilsin ki, Allah da onun düşmanıdır" (Bakara, 2/97, 98). Bu ayetlerde inen ruhdan ziyade Kur'an'ı indiren Ruh'dan, Ruhu'l-Emin'den ve açıkça Cebrail'den söz edilmektedir...

“...Kur’an’daki harflerin, Şari’nin (as) nefsinden doğduklarından ve onun değerli, temiz lafzına girdiklerinden...” bahseden düşünce, Kur’an’ın dilinin, lafzının ve nazmının Allah’a değil, peygamber’e ait olduğu iddiasını desteklemektedir. Oysa bu iddia, Kur’an’ın “*Hakk olarak indirildiği ve onun da hakk olarak indiği...*”¹⁵² ve aşağıda bahis konusu edeceğimiz Kıyame suresinin 16-19. ayetlerine de aykırıdır.

Allah’ın, Hz. Muhammed’e gönderdiği vahiy elçisi Cibril’dir. Cibril’in vahiy elçisi olduğu ve Kelamullah’ın, doğrudan değil, onun vasıtasıyla Hz. Muhammed’e inzal edildiği Kur’an-ı Kerim’de ve Hadislerde açıkça ifade edilmiştir. Mesela;

“*وَأَنزَلْنَا لِلنَّبِيِّ رَبِّ الْعَالَمِينَ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ*” *Mu-hakkak ki o (Kur’an), kesinlikle alemlerin rabbinin indirmesidir; uyarıcılardan olası diye onu senin kalbine apaçık Arapça ile Güvenilir Ruh /er-Ruhu’l-Emîn indirmektedir.*¹⁵³

. *“Hiç şüphe yok ki o (ayetler), kendisine inzal edilmiş bir vahiydir. Onu, kuvveleri /yetileri sağlam, yaratılışı mükemmel, akıllı olan öğretiyor...”*¹⁵⁴

“*قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ*” *“Cibril’e düşman olan kimselere söyle: Cibril, Kur’an’ı senin kalbine Allah’ın izni ile indirmektedir.”*¹⁵⁵

Kur’an’ın Cibril tarafından Hz. Peygambere vahyedildiği hususunda Hadis olarak, sadece Buhari’nin Bedü’l-Vahy’de naklettiği ilk vahiy ile ilgili hadisi burada nakletmekle yetinmek istiyoruz.

Hız. Aişe’den nakledildiğine göre, Rasûlullah (s.a.v.) ilk vahiy şöyle anlatmıştır: “Ben Hıra’da düşünce / tehannüs hâlinde iken Melek bana geldi ve “Oku!” dedi. “Ben okuma bilmem.” dedim. Melek, beni aldı ve takatim kesilinceye kadar sıktı ve bıraktı: “Oku!” dedi. “Ben okuma bilmem.” dedim. Melek beni ikinci defa aldı ve takatim kesilinceye kadar sıktı, sonra bıraktı: “Oku!” dedi. “Ben yine, okuma bilmem.” dedim ve üçüncü defa aldı, takatim kesilinceye kadar sıktı ve bıraktı. Ardından da: “*Yaratan Rabb’inin adıyla oku! O, insanı alâktan (rahme tutunan embrio) yarattı...*” ayetlerini okudu ve ben bunları öğrenmiş olarak Melek benden uzaklaştı.”¹⁵⁶

Hız. Muhammed’e Kur’an’ını inzal eden bu Melek, Mekki sûrelerde *Ruh*,¹⁵⁷ Medeni sûrelerde ise *Cibril* olarak¹⁵⁸ isimlendirilmiştir. Diğer bütün elçiler

152 İsra, 17/105.

153 Şuara, 26/192-195.

154 Necm, 53/4-6. Bu özellikler Cibril’i tavsif etmektedir.

155 Bakara, 2/97.

156 Buhari, *Bedü’l-Vahy*, 1, İbn Kesir, *Tefsir*, VIII/458.

157 Bkz. Nahl, 16/102; Şu’arâ, 26/192, 193; Kadr, 97/4.

158 Bakara, 2/97, 98; Nisa, 4/166.

gibi, Cibril de bir elçidir ve müstakil hareket etme yetkisine sahip değildir; Hz. Muhammed'e inzal ettiği her pasajı, mutlaka Allah'ın izni, iradesi ve bilgisi dâhilinde indirmiştir. Şu iki ayet de bunu söylemektedir:

*"Bilesiniz ki Kur'an, Allah'ın ilmi ile /bilgisi dâhilinde indirilmiştir."*¹⁵⁹

"Allah sana indirdiğine şahittir. Çünkü (Cibril) onu, Allah'ın bilgisi dâhilinde indirmiştir; melekler de buna şahittirler."¹⁶⁰ Hepsi bir yana, Allah'ın şahit olması sana kâfidir."¹⁶¹

Yirmi günde Kur'an'ın tamamını veya yirmi yılda her yıl indirilecekleri yazıcı meleklerin Levh'den istinsah ettikleri ve Cibril'in de bu süreler içerisinde onlardan alıp Hz. Peygambere indirdiği görüşü de mesnetsiz ve delilsizdir...

Tüm bu açıklamalar ve değerlendirmelerimiz de gösteriyor ki, Kur'an'ın ilk defa indirildiği mekân ve Hz. Peygamber'e indiriliş şekli hakkında ortaya atılan görüşlerin hiç birisi Kur'an ve sahih bir hadis tarafından desteklenmemektedir; dile atfedilen teoriler de tutarlı gözükmemektedir, hatta Kur'an gerçeğine aykırı oldukları görülmüştür. Peki, Kur'an tarafından doğrulanmayan dil tarafından desteklenmeyen görüşler, kendisi hakkında ileri sürülen görüş ve teoriler için nasıl delil olabilir?

Muhammed Reşid Rıza, Kur'an'ın, Kadir Gecesinde, toplu olarak ve bir defada dünya semasına indirildiği görüşüne karşı çıkan ilim adamlarındandır. Şöyle demiştir: Bu görüşü benimseyip savunanlara göre, Kur'an, yedi kat semanın üzerinde Levh-i Mahfuz'da idi. Ramazan ayı ve Kadir gecesinde oradan alınıp dünya semasına, oradan da Nebi'ye tedricen indirildi. Onların bu görüşlerinden anlaşılıyor ki, Ramazan ayının bu mübarek gecesinde, ayetlerdeki zahiri mananın hilafına, Hz. Muhammed'e hiç bir şey indirilmemiştir! O gece bizim için hiç bir iyilik zuhur etmemiştir! Bu sözlerine göre Ramazan'ın oruç ayı olmasının da hiçbir hikmeti yoktur! Çünkü o ayda ve Kadir gecesinde Kur'an bizde değil, aynen semanın tabakalarında birisinde veya Levh-i Mahfuz'da bulunduğ gibi, bizim dışımızda bulunmaktadır. Öyle olunca da bu inzalde ve ondan haber verilmesinde bizim için hiçbir fayda olmayacaktır.¹⁶² Reşid Rıza sözlerini şöyle tamamlıyor: Kaldı ki Allah Teâlâ, Kur'an Ramazan ayında, bir defada ve toptan indirildi demediği gibi, Levh-i Mahfuz'dan dünya semasına indirildi de dememiştir.¹⁶³

Çağdaş müfessirlerden İzzet Derveze'nin bu konudaki düşüncesi ise şöyledir: Taberî, Nisaburî, İbn Kesir, Beğavî, Tabressî ve Zemahşerî, Kur'an'ın Kadir

159 Hud, 11/14.

160 Maksat, Cibril'e /Ruh eşlik eden (Bkz. Kadr, 97/1-5) veya yazan melekler /sefera olabilir. (Bkz. Abese, 80/15).

161 Nisa, 4/166.

162 Krş. Reşid Rıza, *Tefsiru'l-Menâr*, II/161.

163 Reşid Rıza, *Tefsiru'l-Menâr*, II/162.

gecesinde dünya semasına toptan ve bir defada indirildiğini söylemişlerdir. Şa'bi ise, Kadir gecesinde Hz. Muhammed'e indirilmeye başladığını söylemiştir. Şa'bi'nin sözü nefse daha ikna edici gelmektedir. Çünkü Kadir, Duhan ve Bakara surelerindeki ayetler Kur'an'ın nüzulüne başlanmasını muhteşem ve muazzam bir olay olarak aktarmaktadırlar. Özellikle Kadir suresinin tamamı, Kur'an'ın nüzulüne başlanmasını büyük bir hadise olarak anlatmakta; Allah da bu muazzam hadisenin o gecede hudusü ile gecenin kadrini Kur'an ile şereflendirdiğini ve o gecenin ehemmiyetini daha da artırdığını söylemiştir... Ama Kur'an'ın Kadir gecesinde dünya semasına bir defada ve toptan indirildiği hakkında Kur'an'da hiç bir delil bulunmadığı gibi sahih bir hadis de yoktur! Ayrıca, Kur'an'ın önce dünya semasına toptan indirilmesinin, yirmi üç yılda bölüm bölüm indirilmesini açıklayan hikmetlere benzer bir hikmeti de bulunmamaktadır...¹⁶⁴

Son tahlilde deriz ki, Kur'an'ın önce dünya semasına veya Cibril'e yahut da Hz. Peygamber'in kalbine toptan indirildiği hususunda ortaya atılan iddialar, görüşler ve tezler sağlıklı ve tutarlı değildirler. Rivayetlerin sıhhatleri ise tespit edilmemiştir... O sebeple bu görüşleri ayetlerin lafzındaki manaya tercih edecek başka bir sebep bulunmamaktadır... Kanaatimizce Vahiy Elçisi Cibril, "bi eydi seferetin kiramin berereh" şeklinde tavsif edilen yazıcı meleklerin Levh'den istinsah ettikleri temiz ve mükerrem sahifeleri alarak Allah'ın Elçisi Hz. Muhammed'e "Ramazan ayında...", "Mübarek bir gece..." olan "Kadir Gecesinde..." inzal etmeye başlamıştır. İlk inzal edilen ayetler /pasaj, herkesin kabul ettiği gibi Alak suresinin ilk beş ayetidir...

III. SURELERİN / PASAJLARIN İNZAL KEYFİYETİ

Artık Kur'an'ın Cibril vasıtasıyla Hz. Peygamber'e Sefere'nin Levh'den bir biçimde istinsah ettikleri sahifeler üzerinden vahyedildiğini biliyoruz. Yaklaşık yirmi üç yılda tamamlanan vahyin ilk damlasının da M. S. 610. Yılında, Ramazan ayının mübarek bir gecesi olan Kadir gecesinde düşürüldüğü de bizim için kapalı değildir. O ilk vahiyden sonra Cibril vasıtasıyla inzalin devam ettiği de muhakkaktır... Şimdi de Cibril'in, Kur'an'ı Hz. Peygamber'e vahyetme şekli, yani inzal keyfiyeti hakkında bir kısım ayetlere dayalı bilgi vermeye çalışacağız.

İlgili Ayetlerin Metni ve Mealleri

"لا تُحْرِكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتُحْجَلَ بِهِ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ فَإِذَا قَرَأَهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ" *Acelenden dolayı Kur'an için dilini oynatma! Kuşkusuz onu cem etmek ve okumak bize aittir; o hâlde, Biz onu okuduğumuzda sen onun okunuşunu takip et! Sonra onu sana beyan etmek de Bizim görevimizdir.*¹⁶⁵

164 Derveze, *et-Tefsiru'l-Hadis*, I/242.

165 Kıyame, 75/16-19.

Ayetlerin Açılımı

Buhari'nin naklettiğine göre, İbn Abbas (ra), kendisine sorulan bir soru üzerine demiştir ki: Resûlü'llah (s.a.v.) kendisine vahyedilirken, Kur'an'ı okuyabilmek için acele ile dudaklarını oynatıyordu. Şu anda benim sana dudaklarımı oynattığım gibi... Bunun üzerine Allah Teala "Acelenden dolayı Kur'an için dilini oynatma!..." ayetlerini indirdi ve bundan nehyetti.¹⁶⁶

Zemahşerî de bu ayetlerin nüzul sebebini ve maksadını şöyle açıklamıştır: Resulullah (s.a.v.), vahiy esnasında, Cibril tarafından Allah'ın ayetleri kendisine okunurken, vahyin tamamlanmasını beklemiyordu. Bir kısmını kaçırırım endişesiyle, tıpkı hocasının ağzından kelimeler henüz çıkmadan onu almaya çalışan gayretli ve zeki bir öğrenci gibi, Cibril ile birlikte süratle okuma ve ezberleme yarışına giriyordu. Allah Teâlâ Elçisine, vahiy tamamlanincaya kadar kalbi ve kulağıyla okunanlara yönelip sakin bir şekilde dinlemesini, sonra da iyice öğreninceye kadar takip etmesini emretti.¹⁶⁷

Bu açıklamalardan anlaşılıyor ki, bi'setin ilk yıl/lar/ında indirilen Kıyâme suresi inzal edilirken, yüce Allah sözün bu noktasında 15. Ayetin sonunda, Resulullah'dan hasıl olan durum sebebiyle, kıyametle ilgili konuya ara verip elçisini uyarma ihtiyacını hissetti. Ona inzal edilenleri sakin bir biçimde dinlemesini ve kendi beşerî kabiliyetleriyle anlama, okuma ve ezberleme çabasından vazgeçmesini emretti. Habibim, "Vahiy devam ediyorken sana Cibril'in okuduklarımı hemen telaffuz etmek ve ezberlemek için dilini oynatma! Bir kısmını kaçırırım veya okuyamam endişesine de kapılma! Kuşkusuz onu senin hafızanda cem etmek ve okumak / ve sana okutturmak¹⁶⁸ bizim görevimizdir; biz onu sana okuduğumuzda sen onun okunuşuna kulağını ver, dinle! Sonra onu sana beyan etmek de bize aittir," dedi. Böylece Nebisini uyarmakla kalmadı tüm endişelerini de bertaraf etti. Sonra da kaldığı yerden Kıyametle ilgili konuya devam etti... Nitekim bu uyarı daha sonra pasajlar hâlinde indirilmeye başlayacak olan Tâhâ suresi indirilirken de tekrarlanacaktır. Orada da Cenab-ı Allah Elçisine: *وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَىٰ إِلَيْكَ وَحْيُهُ وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا* "Sana Kur'an'ın vahyi tamamlanmadan önce okumakta acele etme; Rabbim, ilmimi artır, de!"¹⁶⁹ buyuracaktır. Nebi (s.a.v.) de, artık bir daha uyarıya gerek kalmaksızın her vahyin indirildiğinde kendisinden emin olarak Cibril'in okuduklarına kulak verip dinleyecektir...

Ayetlerin Cümle Cümle Anlam Dokusu ve Değerlendirmesi

Denilebilir ki, Rasûlü'llah (s.a.v.), Cibril kendisine Kur'an'dan herhangi bir pasajı getirdiğinde 'vahiy kaplama hâline'¹⁷⁰ giriyor ve dış çevreyle alâkasını

166 Buhari, Bedu'l-Vahy, 1.

167 Bkz. Zemahşerî, *Keşşaf*, IV/191.

168 A'la, 87/6.

169 Tâhâ, 20/114.

170 'Vahiy kaplama hâli', Rasûlü'llah (s.a.v.)'a Cibril vahyi getirdiği ân onun gayr-ı ihtiyarî olarak büründüğü bir hal, o anda yaşamakta olduğu tecrübi bir durumdur. Nakl edildiğine göre bu halde

tamamen kesiyordu.¹⁷¹ Sonra da ruhu, bedeni, zihinsel faaliyetleriyle canlı ve şuurlu olarak kendisine okunanlara yönelerek Cibril'in kendisine okuduğu ayetleri büyük bir arzu ve iştiaqla takip etmeye çalışıyordu. Belli ki Allah Resulü, vahiy esnasında kendisine okunmakta olan ayetleri anlama, ezberleme ve telaffuz etme endişesi içerisinde bulunuyordu. Bu yüzden kendisine inzal edilmekte olan ayetleri Cibril ile birlikte, yarışırçasına okumaya çalışıyordu... Onun bu insanî / beşerî gayreti üzerine Yüce Rabb'i Nebisine şöyle diyordu:

“*أَعَدَدَن دَلَايَ اُون اِيْن دِيلِنِي اُونَاْمَا!*...” Bura-daki “*أَعَدَدَن دَلَايَ اُون اِيْن دِيلِنِي اُونَاْمَا!*” ifadesindeki zamir Kur'an'a, başka bir ifade ile: o anda Cibril'in, okuyarak Resulullah'ın kalbine / hafızasına inzal etmekte olduğu pasaja racidir. Bunu, metnin kendisinden anlamak mümkün olduğu gibi Tâhâ suresindeki “*Sana Kur'an'ın vahiy tamamlanmadan önce okumakta acele etme; Rabbim, ilmimi artır, de!*”¹⁷² ayetinden anlamak da mümkündür. Zaten İbn Abbas ve Zemahşerî gibi daha pek çok müfessirin olayı izah eden açıklamaları da bunu söylemektedir. Yani, okunması devam etmekte olan ayetleri kavrama, ezberleme ve telaffuz etme gayreti içerisine girme! Çünkü:

“*إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ* / Muhakkak ki Cibril'in sana okuduğu ayetleri senin hafızanda cem etmek, sana okumak; daha sonra da ezberden okumanı gerçekleştirerek bize aittir...”

Cenab-ı Allah, daha önce indirilen: “*Biz sana okutacağız, - Allah'ın dilemesi hariç - sen de asla unutmayacaksın...*”¹⁷³ ayeti ile Elçisine önemli bir teminat daha vermiştir. Kalbine inzal edilen ayetlerin okunmaları da Allah'a aittir... Bu demektir ki Resulullah (s.a.v.), vahiy hali geçtikten sonra Kur'an'ı - Allah dilemediği sürece - asla unutmayacaktır. Kalbine Cibril vasıtasıyla inzal edildikten sonra Hz. Peygamber, her ne zaman Kur'an'dan bir bölüm okumak istese, hiç yanılmadan, şaşırmadan veya ilave ve eksiltme yapmadan ilâ nihâye Allah'ın izni ve iradesiyle okuyacaktır.

Allah'ın Elçisi, ilk vahiyden bahsederken: “... Cibril bana okuttu, ben de okudum. O hâl benden gittikten sonra, sanki ayetler benim kalbime yazılmış

Rasulullah dış çevresiyle ilişkisi tamamen kesilmiş içine dönük bir vaziyettedir. Hz. Aişe'nin anlatığına göre vahiy hâlinde Hz. Peygamber'in yüzünün rengi değişir, soğuk havalarda bile buram buram ter döker, bazen de ağzının çevresine köpük birikirdi. Hz. Ömer'in anlatığına göre başının etrafında anı vızıltısına benzer bir ses işitilirdi...

Müşrikler, Rasulü Allah'ın vahiy halinde yaşamakta olduğu tecrübi durumun dış görünüşüne bakarak, onun sara illetine yakalanmış olduğunu veya bir cin tarafından tutulduğunu, cinin etkisi altına girdiğini söylüyorlardı. Bu yüzden şuurunu kaybettiğini düşünüyor ve ona 'mecnun' diyorlardı. Ayetlerden anlaşılıyor ki, Rasulü Allah (s.a.v.) o esnada cinin değil Cebrail ile buluşmanın etkisi altındadır. Şuurunu kaybetmemiş, tabir caizse, bütün hücreleriyle şuur hâline geçmiş dikkatle ve iştiaqla kendisine okunanları dinlemektedir.

171 Kanaatimizde bu hâle, “Resulü Allah beşeriyetten melekîyete yükseliyordu.” denilemez. Çünkü o beşer olarak Allah'ın elçisidir ve beşer vasfını hiçbir zaman terk etmiş değildir...

172 Tâhâ, 20/114.

173 A'la, 87/6-7.

/ nakşedilmiş gibi duruyordu..."¹⁷⁴ demiş olması da bu durumu teyit etmektedir.

Ayetlerin buraya kadarki kısmından anlaşılıyor ki, Kur'an'ın inzali esnasında okuyan Cibril, kendisine vahyedilen / dinleyen Hz. Muhammed, vahyedilmekte olan söz ise Kelâmullah'tır. Vahiy olgusu gizli ve süratli bir sır olarak bu üçlü arasında gerçekleşmiştir. Tabiidir ki, vahyin asıl sahibi Allah Teala'dır. Cibril sadece bir elçidir. Ayetlerdeki, "... Bize aittir.", "Bizim görevimizdir." "Biz okuduğumuzda..." gibi cümlelerdeki "biz" ifadesi de, her ne kadar okuyan Cibril olsa da vahyin asıl sahibinin Allah olduğunu ifade etmektedirler. Çünkü teamüle göre, elçilerin naklettikleri söz nakledene değil asıl sahibine aittir.

فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ "Biz onu sana okuduğumuzda sen onun okunuşunu takip et!" emri, ancak ya göz ile ya da kulak ile gerçekleştirilebilir. İlim ve teknolojide geline şu noktada, elde ve zihinde kayıtlı bir metin olmayınca, bu ikisinin haricinde, üçüncü bir yöntem ile okunanı takip etmek bizce mümkün gözükmemektedir. Vahyin inzali esnasında, Resulullah'ın önünde, gözüyle takip edeceği yazılı bir metin bulunmadığına göre, onun Cibril'in okuduklarını gözüyle takip ettiğini söylemek imkânsızdır. Daha önceden ezberletilmiş olsaydı, mukabele yönteminde olduğu gibi, Cibril'in okuduklarını zihninden /ezberinden takip ettiği söylenebilirdi. Bu da söylenemeyeceğine göre, okunanları takip etme işinin ancak kulakla olabileceğini düşünmek durumundayız. Eğer "...okunuşunu takip et!" cümlesi içerisinde 'kulağımla takip et' anlamı var ise, - ki, bu anlayış, en azından metne aykırı gözükmemektedir - o zaman ayetlerin, vahyedenle vahyi alan arasında, Fazlur Rahmân'ın da dediği gibi, vahyin "gizli ve süratli bir sır" anlamı çerçevesinde ve sadece Hz. Muhammed'in duyabileceği; bir üçüncü şahsın işitmesi/dinlemesi imkânsız bir ses ile okunduğu söylenebilir.

ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ "Manalardan herhangi biri sana müşkil gelecek olursa, onu sana beyan etmek de bize âittir." Beyan, açıklamak ve izah etmek anlamındadır. Buna göre denilebilir ki, vahyedilen pasaj içerisinde lafız, mana ve maksat olarak Peygamber'e açıklanması gerekenler olabilir. Her ne kadar Peygamber Arap, Kur'an da "apaçık Arap lisani ile indirilmiş"¹⁷⁵ olsa da, onun ilk defa işiteceği kelimeler, kavramlar, terkipler, cümleler, deyimler veya pratiği olan hükümler bulunabilir. Sözelimi; namazın vakitlere göre bilinen sayılı rekât-ları, ikamesinin şekli, zekâtın hangi çeşit maldan ve hangi ölçüde verileceği, Nisa suresinin 105-112. ayetlerinde işaret edildiği üzere, iki davalı arasındaki bir meselenin muhakeme usulü vb. hususlar vahyin lafzî değil, fakat mana kapsamı içerisinde Peygamber'e açıklanmış, idrakine verilmiş olabilir. Bu

174 Buhari, Bed'u'l-Vahy, 1; Müslim, I/139; İbn Hişam, (v. 213/828), es-Siyretü'n-Nebeviyye (thk.: Süheyl Zekâr), Beyrut, 1992, s.250-254.

175 Nahl, 16/103; Şuarâ, 26/195.

ayetten Kur'an'ın Kur'an ile açıklanmasını veya Cibril'in, vahiy hâli dışında, her hangi bir biçimde ve özel olarak gelip gerekli açıklamaları yaptığını anlamak da mümkündür. Yani, ayetlerle ilgili zarurî beyan, her hâl u kârda Allah tarafından yapılmıştır. Bunun vahiy esnasında olduğunu söylemek, metnin bağlamına aykırı değildir.

Kıyame suresinden naklettiğimiz bu ayetler, Kur'an'ın, Hz. Peygamber'in kalbine /hafızasına, Cibril tarafından yaklaşık yirmi üç yılda pasajlar hâlinde bölüm bölüm okunarak inzal edildiğinin açık ifadesidirler. Bu ayetler hakkında farklı izah şekilleri getirilmekle birlikte bizim kanaatimizce, bu metinden, öncelikle anlaşılması gereken mana budur. Ayetlere verdiğimiz bu mana, en azından, metne aykırı düşmemektedir. Özellikle bu manada olduğu hakkında bizim hiçbir kuşkuumuz bulunmamaktadır.

IV. İNZAL EDİLEN AYETLERİN MAHİYETİ

Kelamullah'ın inzal şeklinden anlaşıldığı üzere Kur'an'ın, yalnız mana olarak önce Allah tarafından Cibril'e sonra da Hz. Muhammed'in kalbine /hafızasına indirildiği; Kur'an'daki harflerin, Şarî'nin (as) nefsinden doğdukları görüşü Kur'an tarafından desteklenmesi imkânsız bir iddiadır; hatta Kur'an'a aykırıdır... Eğer öyle olsaydı Kur'an'a nasıl "Allah'ın mu'ciz kelimadır" denilebilirdi ki? Zerkani'nin de dediği gibi, gerçek şu ki, Cibril tarafından yaklaşık yirmi üç yıl boyunca Hz. Peygambere inzal edilenlerin tamamı gerçek ve mu'ciz Kur'an'dır. Onu önce Allah Teala Levh'de takdir etti. Cibril ve Hz. Muhammed de Allah'tan aldıkları tertip üzere muhataplarına okudular. Ne Cibril'in ne de Hz. Muhammed'in kendilerine indirilenlerin tertibinde en ufak bir müdahaleleri olmuştur. O sebeple Kur'an bizim hakikatine eremeyeceğimiz künhü ve bize açık olan bütünüyle Kur'an'dır. Bu yüzden Allah'a nispet edilmektedir.¹⁷⁶

Kur'an, Cibril tarafından "Apaçık Arap lisan ile..."¹⁷⁷ ve "Okuma parçalarına ayrılmış olarak"¹⁷⁸ bölüm bölüm tilavet olunarak indirildiği¹⁷⁹ için Arapça olan lafzı, o lisan ile oluşturulan mu'ciz nazmı, o nazmın ihtiva ettiği *beliğ manası* ile "Kelâmullah"tır. Kur'an'ı Kur'an yapan bu dört özelliktir; bunlar veya herhangi birisi olmadan Kur'an olmaz ve "Biz onu hak olarak indirdik, o da hak olarak indit"¹⁸⁰ denilmez. Aksi halde, *وَإِنَّكَ لَتَلَقَى الْقُرْآنَ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ / Hiç şüphelen olmasın ki sen Kur'an'ı her şeyi yerli yerince yapan ve iyi bilen Allah katından almaktasın.*¹⁸¹ sözü nasıl söylenebilir!

176 Bkz. Zerkani, *Menahilü'l-İrfan*, I/41.

177 Nahl, 16/103; Şuarâ, 26/195.

178 İsra, 17/106.

179 Yusuf, 12/2.

180 İsra, 17/105.

181 Neml, 27/6.

Elmalı Muhammed Hamdi Yazır'ın da dediği gibi, vahiy esnasında "Tilavet olunan, onun manası değil manasını en belîğ surette ifade eden nazımdır." O hâlde Kur'an Peygamber'in kalbine, lisandan, lafızdan ve nazımdan soyut mana olarak indirildi denilemez... Arap Dili ise, Kelâmullah'ın manasına göre nazımın mu'ciz bir şekilde telif edildiği lafzını teşkil etmektedir. O nedenle deriz ki Kur'an-ı Kerim, *Arapça bir lafız, nazım ve mana* halinde inzal edilmiş ilahî bir Kitaptır. Bu dördü Kur'an'ın hassalarındandır. Bundan dolayı da mu'cizdir ve kendisiyle ibadet edilmektedir. Bunlardan birinin olmadığı söz, ilahî vasfını korumayacağı için "Kur'an" olamaz! Çünkü onun ilahilik vasfı bu dört unsurun hepsine teker teker nüfuz etmiş temel bir niteliktir. Mesela her ikisi de hikmet'i içermesine rağmen, "Mütevâtir Hadis" ile "Kur'an" arasındaki en belirgin fark, bizce buradadır. Zira hadis'in lafzı, nazmı ve manası tamamen Resulullah'a aittir. Vahiy onu, sadece kontrol altında bulundurmaktadır...¹⁸² Kelamullah'ın yazıya geçirilmesi ve kitaplaşması ise, yine biri olmadan diğerrinin olması imkânsız; öncekilerin tabiriyle birbirinin lazım-ı gayr-ı mufarıkı olan nazım ve mana ilişkisinin tabii bir sonucudur...

Şunu da belirtmeliyiz ki, Allah'ın ezeli kelamının lafzı ve manası herhangi bir dile tahsis edilemez. Zaten Allah'ın, her peygambere kendi kavminin dili ile vahiy göndermiş¹⁸³ olması da bunun apaçık bir delilidir. Ancak ezeli ve gayr-ı mahlûk vasfı ile tanzim edilmiş olan lafzı manasının, manası da lafzının aynası durumunda olan Nazm-ı Celil, indirilen lafızdan başka bir lisan ile tam olarak ne ifade edilebilir ne de başka bir dile tercümesi yapılır. İşte bu sebeple "Arapça", Kur'an'ın hassalarından biri durumundadır... Kur'an'ın başka dillere, ancak tefsirî, Kur'an'daki ifadesiyle, tafsili¹⁸⁴ tercümesi yapılabilir; haddizatında caiz olan da budur.¹⁸⁵

Pasajların Sureler İçerisindeki Tanzimi

Burada ayetlerin lafzından olmasa da manasından çıkartılabilecek önemli bir hususa daha yer vermek istiyoruz. Denilebilir ki, yaklaşık yirmi üç yılda, zaman ve zeminin arz ettiği öncelikli ihtiyaçlara cevap olmak üzere arz ve talep yöntemiyle indirilen her pasaj, Allah tarafından Hz. Peygamber'in kalbine Levh-i mahfuz'daki Kur'an ve sure bütünlüklerine muvazi olarak Arapça bir lafız, nazım, mana ve beyan halinde inzal edilip yerleştirilmiştir. **إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ** ayeti buna delalet eder. O sebeple Levh'deki Kur'an ile Allah'ın Elçisi Hz. Muhammed'in hafızasındaki Kur'an'ın metni de aynıdır bir bütün halinde tan-

182 Şunu da belirtmeliyiz ki Resulüllah (s.a.v.) Allah tarafından kendisine ilim, hikmet ve Kur'an el-Azîm verilmiş bir peygamberdir. Onun söz, iş ve takrirleri vahiy değil, ama vahyin kontrolü altında gerçekleşmiş hikmettir... (Geniş bilgi için bkz. Duman, M. Zeki, *Vahiy Gerçeği*, Fecr Yayınları, Ankara, 1997, s. 112-119).

183 İbrahim, 14/4.

184 Fussilet, 41/44.

185 Krş. Fussilet, 41/44.

zimi de aynıdır. Oradaki soyut varlığın bütün halindeki fotoğrafı, vahiy süreci içerisinde bir puzzle / yapboz örneğinde olduğu gibi, buraya yansıtılıp pasaj pasaj yerleştirilmiştir.

Yirmi üç yıl boyunca Resulullah (s.a.v.), her vahiyden sonra kalbine /hafızasına inzal edilen pasajları, vahiy kâtiplerine bizzat yazdırmaktaydı. Nakledilen rivayetlere göre, Allah'ın Elçisi vahiy yazdırırken yeni gelen pasajın yerini de kalbindeki / zihnindeki tanzime paralel olarak kendisi belirlemiş, kâtip de işaret edilen yere yazmıştır. Mesela bir defasında buyurmuştur ki, falanı çağırın, okka ve divit getirsin... İşaret edilen vahiy kâtibî geldiğinde ona: Şu ayetleri şu ayetin önün veya sonuna yaz, demiştir. Allah'ın Resulü bunu söylerken, hiç şüphesiz, her hafızın hafızasındaki surelerin Kur'an bütünlüğü ve her suredeki ayetlerin de sure bütünlüğü içerisindeki yerlerini bildiği gibi, o güne kadar hafızasında tanzim edilmiş olan Kur'an metnine uygun olarak yazdırıyordu. Bazen de Cibril ayetlerin yerini bizzat gelip tarif ediyordu. Mesela Osman İbn Ebi'l-As nakletmiş ve demiştir ki, biz bir gün Resulullah (s.a.v.) ile otururken birden gözünü bir noktaya dikti ve hiç kırpmadan baktı. Sonra bize doğrulttu ve dedi ki, "Az önce Cibril bana geldi ve *إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ*. İn ayetini falan surede, falan yere koymamı emretti."¹⁸⁶

Anlaşıyor ki, Resulullah vahiy yazdırırken iki şeye çok dikkat ediyordu. Birincisi, az önce de söylendiği gibi, yazdırdığı pasajın sure bütünlüğü içerisindeki yeri, ikincisi ise metnin doğru yazılması idi. Bu ikinci hususta Zeyd b. Sabit şöyle demiştir: Resulullah (s.a.v.) bana vahiy yazdırır, sonra da yazdığımı okumamı emrederdi. Ben de okuduktan sonra yanlışlık varsa düzeltirdi...

Abdullah Draz'ın da işaret ettiği gibi, Kur'an'ın Levh-i Mahfuzdaki tertibi ile Hz. Peygamber'in hafızasındaki tertibi, birbirinin tıpa tıp aynıdır. Bu da Resulullah'ın (s.a.v.) sahifeler üzerine yazdırdığı Kur'an ile Cibril'in hiçbir tasarrufta bulunmaksızın Levh-i mahfuz'dan getirip inzal ettiğinin birbirine muvafık/mutabık olduğunu ifade eder. Kanaatimizce İslam İlim adamları, "Sureler içerisinde ayetlerin tanzimi 'tevkîfî'dir'" derken kast ettikleri bu olmalıdır.

Burada Abdullah Draz'ın bir sözüne itirazımız olacaktır. Draz demiştir ki, tarihî bir bina, bulunduğu yerden başka bir yere taşınmak istendiğinde, oradaki taşların, önceden teker teker numaralanıp sonra da üzerlerindeki numaralara göre yeni yerlerinde tekrar inşa edildikleri gibi, Kur'an parçaları da Levh-i Mahfuz'daki yerlerinden alınıp Hz. Peygamber'in hafızasına, aslı tertibi-ne uygun olarak yerleştirilmişlerdir.

Kanaatimizce Draz'ın yapmış olduğu bu teşbihte bir nokta dikkatinden kaçmış olmalıdır. Şöyle ki, tarihî bir binanın taşınmasında taşlar olduğu gibi yerlerinden alınarak başka bir yerde üzerlerindeki numaralara göre yeniden

inşa edilmektedir. Levh-i Mahfuz'daki Kur'an ise, aynıyle yerinden sökülerek değil bir nevi yansıma yoluyla Peygamber'in kalbine inzal edilmiş olmalıdır. Nitekim biz bunu "Lev-i Mahfuz ve Kur'an" adlı makalemizde açıklamıştık.¹⁸⁷ Çünkü Kur'an ve diğer kitaplar da dâhil Ümmü'l-Kitap'ın / Levh-i Mahfuz muhtevası yerinde korunmaktadır. Yüce Allah'ın "Her süre/dönem için bir kitap vardır; Allah dilediği kitabı siler, dilediğini yürürlüğe koyar! Zira "Ana Kitap" O'nun katındadır."¹⁸⁸ ayeti buna da işaret sayılır.

V. KUR'AN KİMİN SÖZÜDÜR

Kur'an-ı Kerim'in Allah Kelamı olduğunu; aslı itibariyle Yüce Allah'ın ezeli ve sonsuz ilminin sembolik bir ifadesi olan Levh-i Mahfuz'da bulunduğunu; "tertemiz, son derece değerli ve saygın yazıcı (melekler)in elleriyle, kadri yüksek ve temiz sahifelere yazdırıldığını..."¹⁸⁹ ve "son derece güvenilir /emin bir ruh" olan Elçi Cibril vasıtasıyla, "Muhteşem bir ahlakın sahibi" ve Müşriklerin bile "Muhammedü'l-Emin" olarak vasıflandırdıkları Hz. Peygamber'e bizzat okunarak inzal edildiğini; onun da, Allah dilemediği sürece unutmama ve yanılma olmaksızın insanlara okuyarak tebliğ ettiğini yukarıda ayetlerle açıklamıştık. "Biz onu hak olarak indirdik, o da hak olarak inmiştir." (İsra, 17/105) ayeti de elimizdeki Kur'an metninin, Arap lisanı ile lafız, nazım ve mana halinde gerçekten Allah'ın kelamı olduğunu teyit etmektedir. Fakat gerek Kur'an'ın inzal edildiği dönemde müşrikler ve gerekse daha sonraki çağlarda müsteşrikler Kur'an'ın Allah'ın sözü olmadığını ileri sürerek bir takım akla ve mantığa sığmayan ve ispatı mümkün olmayan iddialar ortaya atmışlardır.

Kur'an, müşriklerin Resulullah (s.a.v.) ve on inzal edilen ayetler hakkında uydurdukları iftiralara cevaplar içermektedir. Zira müşrikler Allah'ın elçisine *şair*, *kâhin* ve *mecnun* diyorlardı. Onlara göre gaybdan haber veren bu kimse-lerin her birinin bağlı bulunduğu bir cini vardır. Her birine cinleri gaybdan haber getirmektedir. Hz. Peygamber'in de böyle bir cininin olduğunu ve okuduğu ayetleri ona ait bir cinin getirdiği sözler olduğunu iddia ediyorlardı. Bu iddia sahiplerinden bazılarına göre o bir *şairdir*; bazılarına göre o bir *mecnundur* veya *kâhindir* veya *büyülenmiş* bir kişidir. Cinlerin etkisi altında kalarak bu sözleri uyduruyordu. Kimine göre Hz. Muhammed, Şam'a yaptığı seyahatleri

187 Biz bu makalemizde Levh-i Mahfuz'un insan ile ilgili yönünün, önceden tasarlanmış, planlanmış ve insan hayatına dikte ettirici bir kader; Kur'an'ın da Peygamber'in kalbine indirilmeden önce öngörülmüş bir plan mahiyetinde değil, İlm-i Ezeli sahibi Yüce Allah'ın olacağını önceden bilmesi ve olacağı şekilde Levh'e resmetmesi şeklinde teşekkül ettiğini söylemişizdir... Kur'an ise, iradelerinde hür insanlar tarafından yaşanacak hayata göre Levh'de tanzim olunmuştur. O sebeple denilebilir ki, bazı surelerdeki pasajlar arasında belli bir insicam varsa hayatın insicamından, yoksa hayatın o bölümünün insicamsızlığındandır. Nüzul sırasına göre okunduğundaki durum da aynı... (Marife, yıl: 8, sayı: 1, Bahar 2008, s. 9-44.)

188 Ra'd, 13/38, 39.

189 Abese, 80/11-16.

esnasında oradaki rahiplerden dinlediklerini anlatıyordu. Oysa o, Şam'a, 12 ve 25 yaşlarında iken iki defa seyahat etmişti! Birincisinde ise, Şam'a girmekten geri dönmüştür... Kimine göre Romalı bir köleyi – ki onun dili Arapça bile değildir - sabah akşam dinliyor ve ondan ezberlediklerini bir başkasına imla ettiriyordu...¹⁹⁰

Goldzihler, Gibb ve Bernard Lewis... gibi çağdaş müsteşriklere göre ise, Kur'an beşer şuurunun bir verisidir. Tevrat ve İncil'in bir nevi kopyasıdır. Sürekli olarak çevresindeki Yahudi ve Hıristiyanlarla ilişki halinde bulunan Muhammed, onların etkisi altında kalmış; onlardan işittikleri bu bilgiler onun kalbinin derinliklerine nüfuz edip yerleşmesi sonucu inanç haline dönüşmüştür. Sonra da kalbinin derinliklerinden fezeyan edip gelen bu öğretileri bir görev olarak düşünmüş, daha sonra da bunların vahiy için bir vasıta olduğuna bütün samimiyetiyle inanmıştır...

Kur'an'daki açıklamalara göre, bir kısım insanlar kulak verip dinlemedikleri için Kur'an'ı anlamamakta ısrar etmektedirler;¹⁹¹ bir kısmı kulak verip dinlemekle birlikte, anlamak istemedikleri ve basiretleri kapalı olduğu için anlamamaktadırlar;¹⁹² bir kısmı ise dinliyor, anlıyor; fakat inanmak işine gelmediği, dünya menfaatlerine aykırı buldukları için inkâr etmektedirler...¹⁹³ O sebeple onun için – şunun sözü, yok bunun sözü... diyerek – doğruluğuna kendilerinin de inanmadıkları furyalar uydurmaktadırlar. Oysa insanlık vasfını koruyarak ve sırf tanımak, bilmek maksadıyla Kelamullah'ı dinleyen veya inceleyen pek

190 *“Ant olsun ki Biz onların: / وَلَقَدْ نَعَلْنَا أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ”* / *“Ant olsun ki Biz onların: “Onu, ona bir insan öğretiyor.” dediklerini de biliyoruz! Oysa işaret ettikleri kişinin dili yabancıdır, bunun ki ise apaçık bir Arapçadır.”* (Nahl, 16/103).

Böyle söylemeleri şundan olabilir: Müşrikler: “Bu okuduklarını Muhammed'in kendisi uyduruyor.” dediler. Fakat onun okuma, yazma bilmeyen ve hayatı boyunca hiç kimseden ders almamış, eğitim öğretim görmemiş ümmi bir insan olduğunu bildikleri için bu sözlerinin isabetli olmadığını düşündüler ve bu sefer de: “Ona bir insan öğretiyor.” demeye başladılar. Nakledildiğine göre bu şahıs, Amir İbn Hadramî'nin kölesi Cebr'dir. Cebr Romalı bir Hristiyandır. (Bkz. Nesefi, *Medârik*, II/300; İbn Kesir, *Tefsir*, IV/523) Güya, Hz. Peygamber onun yanına gider, onu dinler; sonra da ondan dinlediği şeyleri getirip anlatır... Kureyş'in bu iddiası da tutmadı. Çünkü bu kölenin ana dili Arapça değildir; az çok Arapça bilse de, meydan okunduğu hâlde en belâğ ediblerin bile benzeri bir pasajı dahi vücuda getiremedikleri böylesine edebî ve mu'ciz bir kelâmı o şahsın vücuda getirmesi imkânsızdır. (Bkz. Bakara, 2/23, 24; Hud, 11/13, 14; İsra, 17/88).

191 *“Sen ölümlere ıstıttiremezsin; arkalarını dönüp giderken sağırlara da çağırını duyuramazsın. Sen, körleri de sapıklıklarından vazgeçirip doğru yola döndürebilecek değilsin. Sen, ancak ayetlerimize iman edenlere ıstıttirebilirsin; onlar da ayetlerimize boyun eğzerler.”* (Neml, 27/80, 81; Rum, 30/52, 53) *“Şu sağırlara sen mi ıstıttireceksin! Şu görmeyenleri ve apaçık sapıklık içinde olanları sen mi doğru yola ileteceksin!”* (Zuhruf, 39/40).

192 *“Yoksa sen onların çoğunun gerçekten dinlediklerini ve akıllarının erdiğini mi sanıyorsun? Onlar, hayvan gibidirler; hatta yolca hayvandan daha da sapıktırlar.”* (Furkan, 25/44) *“Bunlar yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki anlayacak kalpleri, işitecek kulakları olsun. Gerçek şu ki gözler kör olmaz; ancak göğüslerdeki kalpler kör olur!”* (Hac, 22/46).

193 *“Şimdi siz, bunların size inanacaklarını mı umuyorsunuz! Oysa onlardan öyle bir grup var ki Allah'ın kelâmını dinler ve iyice anladıktan sonra, onu bile bile tahrif eder! Onlar, iman edenlerle karşılaştıklarında “Biz iman ettik.” der; birbirleriyle baş başa kaldıklarında ise: “Yoksa siz, Allah'ın size açtığı bilgileri Rabb'inizin katında size karşı delil getirsinler diye onlara söylüyor musunuz? Sizin aklınız ermiyor mu?” derler.”* (Bakara, 2/75, 76).

çok insan onun Allah'tan başkasının sözü olamayacağını yakinen bilmekte, buna kesin kanaat getirip hür iradesiyle kalben tasdik etmektedir. Başlangıçtan beri bu gerçek ve realite devam edip gitmektedir. On dört asırdan beri tüm inananlar ve günümüzdeki 1,5 Milyar Müslüman bu gerçeğin bir ifadesidir. Siz sanıyor musunuz ki, inkâr edenler akıllı da iman edenler akılsız? Belki tersi doğru olabilir; çünkü aklın ilk vazifesi yüce yaratıcısını tanımaktır. Bir de Mülk suresinde işaret edildiği gibi inanan kimsenin hiçbir kaybı olmayacaktır, fakat inkâr eden her hal ü karda zarardadır:

“De ki: “Farz et ki Allah beni ve benimle birlikte olanları helâk etti veya bize merhamet etti... Ne dersiniz, can yakıcı bir azaptan kâfirleri kim kurtaracak?”
De ki: “O Rahman'dır. Biz O'na iman ettik ve yalnız O'na dayandık... Yakında siz, kimin apaçık bir sapıklık içinde olduğunu bileceksiniz!” (Mülk, 67/28, 29)

Kur'an'ın inzal edildiği dönemde Mekkeli Müşrik Araplar **Kur'ân vahyini** inkâr edip cinlere isnat ederken, onların Sema'dan gelen haberler hakkındaki inançlarının bunda önemli rolü vardır. Çünkü onlar gökten haber çalan cinlerin olduğuna inanmakta idiler. Kur'an onların bu inançlarını reddetmemiştir.¹⁹⁴ İnançlarına göre mecnun, kâhin, arraf ve şair dedikleri kimseler bu cinlerle ilişki halinde idiler. Onlardan bir kısmı, Hz. Peygamber'e mecnun, şair, kâhin, arraf; Kur'an'a da cinlerin; özellikle şeytanın sözü derken bu kültürlerinin etkisi altında idiler. O sebeple Allah Teâlâ onları ikna etmek için pek çok ayette Kur'an'ın cin veya şeytanların sözü olamayacağına dair ikna edici delil-

194 *لَمْ أَنْبِئْكُمْ عَلَىٰ مَنْ نَزَّلَ الشَّيَاطِينُ نَزَّلَ عَلَىٰ كُلِّ أَقْلِكٍ أَتَيْمٍ يُلْفُونَ السَّمْعَ وَأَكْثُرُهُمْ كَاذِبُونَ وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ أَلَمْ نَرِ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ / “Şeytanların kimlere inip ilişki kurduklarını size söyleyeyim mi? Onlar, ancak **günahkâr iftiracı kimselere inerler**. Çünkü onlar şeytanlara kulak verir, onları dinlerler. Onların çoğu yalancılardır. Şairlere ancak sapkınlara uyarlar. Baksana onlar, her bir vadiye başıboş dolaşıyor; yapmadıkları şeyi söyleyebiliyorlar. İman edip salih iş yapan, Allah'ı çok zikreden ve haksızlığa uğradıkları zaman kendilerini savunanları hariç, zalimler, pek yakında nasıl bir yıkılışla altüst olacaklarını bileceklerdir.”* (Şuara, 26/211-227).

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَرِيًّاهَا لِلنَّاطِقِينَ وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ إِلَّا مَنْ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَاتَّبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ / “Biz semada burçlar yaratmıştık. Seyredenler için orayı süsledik. Orayı kovulmuş her şeytana karşı koruduk. Şayet onlardan birisi kulak hırsızlığı yapmaya kalkışacak olursa, derhâl onun peşine alevler saçan bir ateş parçası/şihâb takılır.” (Hicr, 15/16-18).

Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Yüce Allah, gökte bir işe hükmettiği zaman melekler, O'nun emrinden dolayı samimi bir şekilde, saygı ve ta'zim ile kanat çırpırlar. O anda, sanki düz bir kaya üzerinde zincir şakırtısına benzer ses duyulur. Meleklerin kalbindeki korku ve dehşet giderilince bir alttakiler, Arş'ı taşıyanlara: 'Rabb'iniz ne buyurdu?' diye sorarlar. Onlar da: 'Rabb'imiz hakkı buyurdu. O pek yücedir, pek büyüktür.' derler...” (Bkz. İbn Kesir, *Tefsir*, III/503) İşte bu sözleri dinleyenlere...

إِنَّا زَيْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِرِيَّةِ الْكَوَاكِبِ وَحَفِظْنَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَارِدٍ لَا يَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلِ الْأَعْلَىٰ وَيُقَدِّفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَأَصِيبٌ إِلَّا مَنْ خَطَفَ الْخَطْفَةَ فَاتَّبَعَهُ شِهَابٌ ثَائِبٌ / “Muhakkak ki Biz, en yakın semayı yıldızların ziynetıyla süsledik, inatçı her şeytana karşı orayı koruduk, artık şeytanlar Mele-i A'lâ'ya kulak verip dinleyemezler; dinlemeye kalkan olursa, her taraftan taş tutulur ve sert bir biçimde kovulur! Onlara arkası gelmeyen bir azap vardır. Ola ki bir söz aşırı olsun, onu da derhâl delip geçen bir ateş parçası/şihâb takip eder!” (Bkz. Saffat, 37/6-11).

lerle cevap vermiş; hatta onlara meydan okumuştur.¹⁹⁵ Bir kısmı ise Kur'an'ın Allah'ın gerçek kelamı olduğunu bilmelerine rağmen kendisinin uydurduğunu veya Romalı bir kölenin ona aktardığını iddia ettiler... Bu konuda sözü fazla uzatmadan bu çelişkili iddialara Kur'an'da verilen cevapları yorum yapmadan nakletmekle yetinmek istiyoruz:

Mecnundur Diyenlere Cevap

ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ مَا أَنْتَ بِنِعْمَةٍ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ / "Nün. Kaleme ve yazdığı şeylere yemin olsun ki sen, Rabb'inin nimeti sayesinde **mecnun değilsin**." (Kalem, 68/1, 2)

يَكَاذِبِينَ كَفَرُوا لِيُؤْفَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لِمَا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَإِن لِلْعَالَمِينَ / "İnkâr edenler Zikr'i dinledikleri zaman, neredeyse bakışlarıyla seni devirvereceklerdi. "Muhakkak ki o **mecnundur / deli**" diyorlardı." (Kalem, 68/51)

وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلَائِكَةِ إِن كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ / "Dediler ki: "Ey kendisine Zikr indirilen kişi! Sen kesinlikle **mecnunsun**; eğer doğru söyleyenlerden idiyen bize melekleri getirseydin ya!" (Hicr, 15/6-7)

وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ وَلَقَدْ رَأَاهُ بِالْأَفْقِ الْمُبِينِ وَمَا هُوَ عَلَى الْعَيْبِ بِضَنِينٍ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ / "...şafak söküp aydınlık yayılmaya başladığında sabaha da yemin olsun ki bu Kur'an, kesinlikle değerli bir elçinin/Cibril'in sözüdür. O, kuvvetli elçi Arş'in sahibi yanında itibarlıdır. Orada sözü dinlenir ve kendisine güvenilir. Hemşeriniz Muhammed **mecnun değildir!**" (Tekvir,81/18-25)

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ عَلَّمَهُ / "Düştüğü an yıldızla yemin olsun ki hemşeriniz (Muhammed) ne **doğru yoldan saptı** ne de **aklını kaybetti** / azıttı. O, arzusuna göre de konuşmuyor. O (Kur'an), kendisine inzal edilen vahiyden başka bir şey değildir. Onu ona, kuvveleri sağlam olan "Cebrail" öğretmiştir. O güçlü, yaratılışı mükemmel ve akıldır." (Necm, 53/1-6)

Mecnûn yani cinlenmiş cinle irtibatlı anlamında olan diğer âyetler için bkz. 7/A'raf /184; 23/Müminûn/70; 34/Sebe/8, 46; 37/Sâffât 36,37; 44/Duhân/14...

Şairdir Diyenlere Cevap

وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشُّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُّبِينٌ / "Biz Peygamber'e **şair öğretmedik**; onun için buna gerek de yoktur.¹⁹⁶ Bu bir **zikir** ve apaçık Kur'an'dan başka bir şey değildir." (Yasin, 36/69)

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَا تُؤْمِنُونَ وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ قَلِيلًا مَا تَذْكُرُونَ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ / "o, bir **şairin sözü değildir!** Ne de az inanıyorsunuz! Bir **kâhinin sözü de değildir!** Ne de az düşünüyorsunuz! O, âlemlerin Rabb'inden indirilmiştir." (Hakka,69/41-43)

195 Bkz. Bakara, 2/23, 24; Hud, 11/13, 14; İsra, 17/88.

196 Krş. Şu'arâ, 26/221-227.

Şeytanların Sözüdür Diyenlere Cevap

وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ وَمَا يَنْبَغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ إِيَّاهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْرُؤُلُونَ / “Kur'an'ı şeytanlar indirmedir. Bu onların harcı değildir, buna güçleri de yetmez. Onlar, onu dinlemekten bile menedilmişlerdir. (Bkz. Saffat, 37/8; Cin, 72/8-9)”

Şeytanlar Kime İner Biliyor musunuz?

هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَن تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ يُفْقُونَ السَّمْعَ وَأَكْتَرُهُمْ كَاذِبُونَ وَالشَّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ / “Şeytanların kimlere inip ilişki kurduklarını size söyleyeyim mi? Onlar, ancak günahkâr iftiracı kimselere inerler. Çünkü onlar şeytanlara kulak verir, onları dinlerler. Onların çoğu yalancılardır. Şairlere ancak sapkınlara uyarlar. Baksana onlar, her bir vadide başıboş dolaşıyor; yapmadıkları şeyi söyleyebiliyorlar. İman edip salih iş yapan, Allah'ı çok zikreden ve haksızlığa uğradıkları zaman kendilerini savunanları hariç, zalimler, pek yakında nasıl bir yıkılışa altüst olacaklarını bileceklerdir.” (Şuara, 26/211-227)

Onu Hz. Muhammed Uydurmadı

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضُ الْأَقَاوِيلِ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ / “Eğer O/Muhammed, bizim adımıza bazı sözler uyduracak olsaydı, onu derhâl sağ elimize alır, sonra da şah damarını koparırdık; içinizden hiç kimse de buna mani olamazdı.” (Hakka,6/44-47)

وَإِذَا نَثَلَىٰ عَلَيْهِمْ أَيَّامُنَا يَبْنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا ائْتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَذَا أَوْ بَدِّلْهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تَلْقَاءِ نَفْسِي إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابٌ يَوْمٌ عَظِيمٌ قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَأَكُم بِهِ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

“Mana ve maksatları apaçık ayetlerimiz kendilerine okunduğunda huzurumuza çıkarılacaklarını unmayanlar, “Bize, bundan başka bir Kur'an getir veya bunu değiştir.” dediler. De ki: “Benim onu kendiliğimden değiştirmem mümkün değildir; ben sadece bana vahyedilene uyarım; eğer Rabb'ime karşı gelirim, büyük bir günün azabından korkarım.” 16. De ki: “Şayet Allah dileseydi ben onu size ne okur ne de bildirebilirdim. Daha önce aranızda bir ömür geçirdim. Siz, hiç düşünmez misiniz?” (Yunus, 10/15, 16)

O Bir Zikirdir

إِنَّ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُّبِينٌ / “Bu bir öğüt ve apaçık Kur'an'dan başka bir şey değildir.” (Yasin, 36/69)

لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ / “İnkâr edenler Zikr'i dinledikleri zaman...” (Kalem, 68/51)

وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ / “...Oysa bu Kur'an âlemler için bir öğütten başka bir şey değildir.” (Kalem, 68/52)

O Allah'ın Tenzilidir

وَإِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ / “Kuşkusuz Kur'an, âlemlerin Rabb'inin indirmesidir...” (Şuara, 26/192)

Onu Cibril İnzal Etmiştir

نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ / "Uyarıcılardan olman için onu senin kalbine Ruhul-Emîn/Cebrail apaçık bir Arap lisanı ile indirmiştir." (Şuara, 26/193-195)

O Değerli Bir Elçinin Sözüdür

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ / "Şüphesiz, Kur'an çok değerli bir elçinin sözüdür; ..." (Hakka, 69/40)

Bu elçi, Hz. Muhammed değil, Cebrail'dir. Çünkü Kur'an Hz. Muhammed'in değil (Müddessir, 74/25) Cebrail'in sözüdür. (Bkz. Bakara, 2/97; Şuara, 26/192-195; Şûrâ, 42/51; Necm, 53/5-6; Kıyâme, 75/16-19)

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ / "Şüphesiz o değerli bir elçinin sözüdür..." (Tekvir, 81/19)

عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَى / "Onu ona yetileri son derece sağlam, güçlü olan Cibril öğretmektedir..." (Necm, 53/5)

O Allah'tan İndirilmiş Gerçeğin Ta Kendisidir

وَبِالْحَقِّ أَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا / "Biz onu hak olarak indirdik, o da hak olarak inmiştir." (İsra, 17/105)

وَأِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ / "Şüphesiz o, kesin gerçeğin ta kendisidir. 52. O hâlde sen, ulu Rabb'inin ismini tespih et!" (Hakka, 69/51, 52)

Bu ayetlerden de anlaşılıyor ki, Haz Peygamber bir beşer olarak sağlıklı yerinde, akıllı, zeki, çevresince tanındığı gibi emin; aynı zamanda kendisinin ve görevinin bilincinde olan gerçek bir elçidir. Kur'an ise, cinlerin, şeytanların ve düşmanlık amacıyla ona yönelen her kimsenin asla erişemeyeceği bir yüceliktedir. Her türlü zarara karşı korunmuş; koruyucusu da âlemlerin Rabbi Yüce Allah'tır... O, Allah'ın ezeli, sınırsız ve hakikatini idrakten aciz olduğumuz kelimadır. "Bunda hiçbir şüphe yoktur." (Bkz. Bakara, 2/2) Çünkü "O, eşi, benzeri değil, benzeri gibisi dahi olmayandır..." (Şura, 52/11) Allah Teala'nın, aynen Hz. Musa'ya vahyini tabletler üzerine yazdırdığı gibi - ki biz bunun da mahiyetini idrak edememekteyiz - sefere adı verilen yazıcı meleklerle yazdırdığı Cibril'in de onlardan alıp Hz. Muhammed'e Arap lisanı ile bizzat okuyarak lafız, nazım ve mana halinde inzal ettiği Kelamullah'tır. Gerçekte Allah'ın olmasına rağmen ayetlerdeki ifadeye göre "O kerim bir Elçinin sözüdür." denilmiştir. Yukarıda da bahsedildiği gibi, doğal olarak her elçi; özellikle Cibril, tıpkı mürekkepten şekillendirilen kelimeler, nazım ve yaratılan ses gibi sadece taşıyıcı ve nakledicidirler. Onların naklettikleri ise asıl sahibinin sözüdür. O sebeple Kur'an, gerçekte Cibril'in değil Allah sözüdür. "Biz onu okuduğumuz zaman sen onun okunuşunu takip et, dinle..." (Kıyame, 75/18) ayetindeki "Biz onu okuduğumuz..." cümle de bunu ifade etmektedir. Biz, Kur'an okuduğumuz zaman da onun sese ve yazıya büründürülmüş şekli bize, bizim ses ve yazı ile naklettiğimiz asıl söz ise Allah'a aittir.

Sonuç

Allah'ın, planlanan zaman dilimi içerisinde inzalini murat ettiği ve izin verdiği her pasajı, pek çok müfessirin de söylediği gibi, "Sefere" adı verilen son derece değerli, temiz yazıcı melekler Levh-i Mahfuz'dan tertemiz sahifeler üzerine bizzat elleriyle yazdılar. Cibril de "Sefere"nin yazdıkları tertemiz ve yüce sahifeleri eşzamanlı olarak alıp Allah'ın Resulüne inzal etti. İlk inzal Ramazan ayının¹⁹⁷ en mübarek gecesi olan¹⁹⁸ Kadir gecesinde başlamıştır.¹⁹⁹ Daha sonra Cibril Allah'ın iradesi ve izni ile vahiy sürecinde Kelamullah'ı aynı minval üzere Hz. Muhammed'in kalbine indirmeye devam etmiştir.

Vahiy elçisi olarak mükemmel bir yaratılışa sahip ve son derece güvenilir olan Cibril, yaklaşık yirmi üç yıl boyunca getirdiği her pasajı, Resulullah'a, vahiy kaplaması hâlinde ve kelime kelime okuyarak *Arapça, lafız, nazım, mana* ve *beyan* olarak inzal etmiştir.

Vahiy esnasında, Cibril'in okuduğu her pasaj, okunanları dikkatle dinlemede olan Rasûlüllah'ın kalbine Allah'ın dilemesi hariç, asla unutmayaacağı bir biçimde yerleştirilip sonra da okutturulmuştur.

Arş'ın Arz'a cevabı olarak farklı zamanlarda ve ikili sistem gözetilerek inzal edilen her pasaj, Levh-i Mahfuz'daki Kur'an ve sure bütünlüklerine göre Hz. Peygamber'in hafızasına yerleştirilmiştir. Resulullah da indirilen her pasajı kendi hafızasında tanzim edilene muvazi olarak sahifelere yazdırmıştır. Bu yüzden sureler içerisinde ayetlerin/pasajların tertibi tevkîfidir. Belki de Cem'den önceki Kur'an içerisinde surelerin tertibi de öyledir. Nitekim sahabe-den Zeyd b. Sabit, Übey b. Kâ'b, Hz. Osman, Hz. Ali ve Hz. Aişe'ye nispet edilen Kur'an nüshalarının nüzul sırasına göre tertipleri ve bunların kronolojik açıdan birbirlerine çok yakın olmaları akla bu düşünceyi getirmektedir...

İlk günden vahiy süresi tamamlanıncaya kadar Hz. Peygamber, kendisine vahyedilen ayetleri, Allah'ın verdiği unutmama garantisi sebebiyle hiçbir hata ve yanılma olmaksızın, inzal edildiği ve ezberletildiği tertibe göre muhataplarına okumuş ve gerektiği yerde gereken açıklamaları yapmıştır. Ömrünün sonuna kadar bu durum, hep böyle devam etmiştir. Ayrıca her yıl Ramazan ayında Cibril ile Resulullah'ın o güne kadar indirilen Kur'an'ı mukabele usulü ile okuduklarından, yani "arza" dan da söz edilebilir...

Hiç şüphe yok ki Yüce Allah'ın, *إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ* "*Muhakkak ki, Zikr'i Biz indirdik, onun koruyucusu da Biziz Biz!*"²⁰⁰ şeklindeki teminatının ilk muhafaza mahalli Resulullah'ın hafızasıdır. Çünkü

197 Bakara, 2/183.

198 Duhan, 44/3.

199 Kadr, 97/1.

200 Hier, 15/9.

... سَنُقَرِّؤُكَ فَلَا تَنْسَىٰ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ / “Biz sana okutacağız, - Allah’ın dilemesi hâriç - sen de unutmayacaksın...”²⁰¹ ayeti bunu söylemektedir. Bu durum karşısında: “Allah dilemiş de vahyettiği pasajlardan bir kısmını Elçisine unutturmuştur, denilebilir mi?” sorusuna “Evet...” demek imkânsızdır. “Hiç unutturmamıştır, denilebilir mi?” sorusuna da “Hayır...” demek mümkün değildir. Çünkü her iki soruya da cevap verebilmek için elde herhangi bir nass bulunmamaktadır... Fakat mutlak olarak söylenebilecek tek söz var, o da şudur: Hz. Peygamber, beşer vasfı sebebiyle, Kur’an’dan hiçbir ayeti unutmamıştır...

Resulullah tarafından ve vahiy katipleri vasıtasıyla günü gününe metne dönüştürülen Kur’an, onun ahirete irtihalinden hemen sonra Hz. Ebu Bekir döneminde iki kapak arasında cem’ edilmiş; Sahabeden önemli hiçbir itiraz vaki olmaksızın üzerinde icma / ittifak hasıl olmuş ve nesilden nesle mütevatir olarak bize kadar nakledilmiştir.

Bugün tedavüldeki Kur’an, sadece tanzim şekli ve okumayı kolaylaştırmak amacıyla sahabe ve onları takip eden âlimler tarafından sonradan harflerin altlarına ve üstlerine konulan noktalar, hareketler, secavendler / noktalama işaretleri; hizb, ta’şir, tahmis vb. bölümlemeler hariç, Allah tarafından Levh-i Mahfuz’dan Cibril vasıtasıyla Hz. Muhammed’e inzal edilen Kur’an’ın ta kendisidir. Aralarında sadece, beynimizdeki ile kâğıt üzerindeki benzer, soyut ve somut farkı bulunmaktadır. Elbette somut kısmı beşere aittir...

Hz. Osman’ın istinsah ettirip ilim merkezlerine gönderdiği nüshalardan üçü halen üç ayrı ülkenin müzesinde bulunmaktadır. Bunlardan birisi İstanbul’da Topkapı Müzesi, diğeri Taşkent’te, üçüncüsü ise Londra’da British Museum’dadır... Bu üç nüsha, Diyanet İşleri Başkanlarından Tayyar Altıkulaç tarafından titiz ve dakik bir çalışma ile karşılaştırılmalı olarak yayıma hazırlanıp neşredilmiştir.

Bir noktaya daha dikkat çekmek istiyorum. Aradan geçen asırlar da göz önünde bulundurulurken yeryüzündeki elyazması veya matbu’ tüm Kur’an’lar incelendiğinde, bunlar arasında yazı karakterlerinden başka hiçbir farklılığın olmadığı görülecektir. Bu da Kur’an’ın ne asırlar ne de düşmanları tarafından yıpratılmadığını gösterir. Çünkü o Allah’ın Kelamı ve Hz. Peygamber’in ebedi mucizesidir. Artık şüphe yok ki, “Kur’an’ı Cenab-ı Allah indirmiştir, onun koruyucusu da O’dur...”